

**Bir Tahrîrât Ekolü Olarak Sûfî Mesleği:
Asli Kaynakları Ekseninde Bir İnceleme****Mustafa Doğan**Öğr. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kuran-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Ana Bilim Dalı,
Bursa, Türkiyemstdgn@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0009-0008-3411-9321> | <https://ror.org/03tg3eb07>**Öz**

Sahih kıraatlerin erken dönemlerde sözlü gelenek aracılığıyla aktarımı, hicri dördüncü asırdan itibaren yazılı metinlerle (asli kaynak) desteklenmiştir. Kıraat literatüründe temel kaynak kabul edilen bu eserler sonraki dönemlerde farklı yöntem ve ilkelerle incelemeye tabi tutulmuştur. Yapılan bu incelemeler sonucunda ekol (meslek) olarak anılan metotlar ortaya çıkmıştır. Bu makale, 18. yüzyılda İstanbul'da ortaya çıkan ve Ahmed es-Sûfî mesleği olarak bilinen tahrîrât metodunun kıraat tarihindeki yerini ve mesleğin tercihlerini asli kaynakları esas alarak derleyen çalışmaları incelemektedir. Sûfî mesleği, kendine özgü inceleme ve değerlendirme metoduyla öne çıkan bir tahrîrât ekolüdür. Kıraat edebiyatında, farklı mesleklerin tercihlerini bir araya getiren eserler, o mesleğin temel kaynağı olarak kabul edilir. Ancak, Sûfî mesleğinin tercihlerini ve bu tercihlerin altındaki gerekçeleri içeren müstakil bir eser bulunmamaktadır. Bu durum, Sûfî mesleği esas alınarak yapılan kıraat eğitimini ve bu meslek üzerine yapılan akademik çalışmaları zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada incelenen kıraat eğitim materyalleri (kürrâse, kavâid defterleri ve ders notları) Sûfî mesleğinin kaynakları olarak kabul edilebilir niteliktedir. Ahmed es-Sûfî'ye nispet edilen *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî* adlı eserin aidiyeti ise zayıf bulunmuştur. Abdullah el-Eyyûbî'ye ait *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-aşera* adlı eser ise kısmen (İtilâf, Mansûrî ve İzmîrî ekolleriyle ittifak ettiği hususlarda) bu mesleğin kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler

Kıraat, Tahrîrât, İstanbul Tariki, Sûfî Mesleği, Ahmed es-Sûfî.

Atıf BilgisiDoğan, Mustafa. "Bir Tahrîrât Ekolü Olarak Sûfî Mesleği: Asli Kaynakları Ekseninde Bir İnceleme". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 34/1 (Haziran 2025), 43-72. <https://doi.org/10.51447/uluid.1647343>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	26 Şubat 2025 26 February 2025
Kabul Tarihi Date of Acceptance	22 Nisan 2025 22 April 2025
Yayın Tarihi Date of Publication	27 Haziran 2025 27 June 2025
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June
DOI	https://doi.org/10.51447/uluid.1647343
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik inceleme: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized Internal (Editor board member) Double anonymized – Two External
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışma Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde devam etmekte olan <i>Kıraat Geleneğimizde İstanbul Tariki Ahmed Es-Sûfi Mesleği: Usul, Tercihler ve Ekollerle Mukayese</i> başlıklı doktora tezi esas alınarak üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. This study is based on the author's ongoing doctoral dissertation at the Institute of Social Sciences, Yalova University, titled <i>The Istanbul Tariqi Ahmad As-Sûfi Profession in Our Qiraat Tradition Procedure, Preferences, and Comparison with Schools</i>. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı – iThenticate Yes – iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. The author(s) publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

The Şūfī Method as a Taḥrīrāt School: An Examination Based on Original Sources

Mustafa Doğan

Öğr. Gör., Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Qur’anic Recitation,
Bursa, Türkiye

mstdgn@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0009-0008-3411-9321> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

The transmission of authentic qirā’āt through oral tradition in the early periods was supported by written texts (original sources) from the fourth century AH onwards. These works, considered as fundamental sources in the qirā’āt literature, were later subjected to examination with different methods and principles. As a result of these examinations, methods called schools (maslak) emerged. This article examines the place of the taḥrīrāt method, known as the Aḥmad al-Şūfī school, which emerged in Istanbul in the 18th century, in the history of qirā’āt, and the works that compile the preferences of the school by drawing from the original sources. The Şūfī school is a taḥrīrāt school that stands out with its unique method of examination and evaluation. In Şūfī literature, works that bring together the preferences of different schools are considered the main source of that school. However, there is no independent work that contains the preferences of the Şūfī school and the reasons behind these preferences. This situation makes qirā’āt education based on the Şūfī school and academic studies on this school difficult. The qirā’āt training materials (notebooks, rule books, and lecture notes) examined in this study can be considered as sources of the Şūfī school. The attribution of the work *Maslak Sheikh Aḥmad al-Şūfī* to Aḥmad al-Şūfī is considered weak. The work *Mizān al-kurrā’ al-‘aṣhara* by ‘Abd Allāh Ayyūbī, on the other hand, can be partially evaluated as a source of this school, specifically in areas where it aligns with the İtilāf, Manşūrī, and İzmirī schools.

Keywords

Qirā’āt, Taḥrīrāt, Istanbul School, Maslak of Şūfī, Aḥmad al-Şūfī.

Citation

Doğan, Mustafa. “Bir Taḥrīrāt Ekolü Olarak Sūfī Mesleği: Asli Kaynakları Ekseninde Bir İnceleme”. *Uludağ İlahiyat Dergisi* 34/1 (June 2025), 43-72. <https://doi.org/10.51447/uluid.1647343>

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in kelimelerinin, güvenilir raviler vasıtasıyla Hz. Peygamber'e dayandırılan sahih kıraatleri, ilk dönemlerde sözlü olarak nakledilirken, hicri 4. asırdan itibaren yazılı metinler aracılığıyla aktarılmaya başlanmıştır. İslam toplumunda ilim ve ahlak açısından otorite kabul edilen şahsiyetler tarafından kaleme alınan bu metinler kıraat edebiyatında asli kaynak addedilmiştir.

Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *et-Teyşîr*'i, Kâsım b. Firrûh eş-Şâtîbî'nin (ö. 590/1194) *Hzü'l-emânî*'si ve İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr*'i gibi genel kabul gören (telakkî bi'l-kabûl) asli kaynakların içerikleri ve farklı metotları sonraki dönemlerde inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kıraat literatüründe *tahrîrât* olarak adlandırılan bu inceleme ve araştırma süreci, kıraat âlimlerinin kendilerine özgü yöntemleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple farklı tahrîrât metotları (ekol) ortaya çıkmıştır.

Kıraat ilminin temel kaynakları olarak kabul edilen söz konusu eserlerin içeriğine ilişkin yapılan tahrîrât çalışmaları sonucunda ortaya çıkan özgün yöntemlere, Anadolu coğrafyasında *meslek* adı verilmektedir. İstanbul tariki içerisinde İtilâf ve Sûfî meslekleri, Mısır tarihinde ise Mutkin ve Şeyh Atâullah meslekleri vücut bulmuştur. Söz konusu mesleklerin ortaya çıkış dönemleri göz önüne alındığında, 18. yüzyılın başlangıcından 19. yüzyıla kadar olan zaman dilimi *meslekler dönemi* olarak adlandırılabilir.

Sûfî mesleği, kıraat tarihi ve ekolleri üzerine yapılan akademik çalışmalarda daha ziyade tarihî perspektiften ele alınmıştır. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda, bu mesleğin bir *tahrîrât ekolü* olduğu vurgulanmaktadır.¹ Ancak bu çalışmalar, Sûfî mesleğinin *uşûlü'l-kırâat* ve *ferşü'l-hurûf* tercihlerinden bazılarını örneklemekle birlikte, mesleğin tüm tercihlerini bir arada sunmamaktadır. Ayrıca mesleğin tercihlerini muhtevî temel bir kaynağın olmayışı ve bu tercihlerin daha çok sözlü gelenekle aktarılması Sûfî mesleğinin tercihlerini kapsamlı bir şekilde tespit etmeyi zorlaştırmaktadır.

Bu makale, Sûfî mesleğinin tercihlerini ve tahrîrât yöntemini ele alan, meslekler dönemi olarak adlandırılan zaman diliminden sonra yapılan çalışmaları inceleyerek, Sûfî mesleğinin temel kaynakları olarak kabul edilebilecek eserleri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, araştırmacılara Sûfî mesleğinin tercihlerini daha kolay bir şekilde tespit ve tevsik etme, inceleme ve karşılaştırma imkânı sunulması hedeflenmektedir.

¹ Mehmet Emin Maşalı, "Kur'an Kıraatinde ve Kitabesinde Türkiye'nin Durumu", *mushafliarinceleme.diyanet.gov.tr* (Erişim 19 Mart 2025); Ali Öge - Mustafa Tugantay, "Tahrîrât İlmine Katkısı Bağlamında Ali el-Mansûrî ve *Tahrîru't-turuk* Adlı Eseri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (Bahar 2020), 33-63; Osman Bostan, "*en-Neşr* Merkezli Çalışmalar (Tahrîrât Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Haziran 2022), 207-234; Abdulhalim Başal, "Şâtîbî'nin (öl. 590/1194) *Hzü'l-emânî*'de (eş-Şâtîbiyye) Taz'îf Ettiği Vecihler ve Bu Vecihlerin Günümüz Kıraat Tedrisatı Pratiğine Yansıması", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 699-716; Muhammed Pilgir, "İbnu'l-Cezerî'nin eş-Şâtîbiyye'nin Muhtevasına İlişkin Tahrîrât Uygulamaları: Neşr Bağlamında Bir İnceleme", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (Aralık 2023); Hidayet Ayan, "Sûfî Mesleği'nin Teşekkülü ve Sûfî ile İ'tilâf Mesleklerinin İhtilaf Ettikleri Tercih Örneklerine Dair Bir İnceleme", *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Ekim 2024).

Bu araştırmada ayrıca Ahmed es-Sûfî'ye (ö. 1172/1758) nispet edilen *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî* adlı eserin aidiyeti ve güvenilirliği incelenecektir. Ayrıca Abdullah el-Eyyûbî'ye (ö. 1836) ait *Mizânü'l-kurrâ'i'l-âşera* adlı eserin Sûfî mesleğinin kaynakları arasında kabul edilip edilemeyeceği hususu da tartışılacaktır.

1. Sûfî Mesleği Hakkında Genel Bilgiler

Reisü'l-kurrâ,² eş-Şeyh³ ve el-Kastamonî⁴ gibi unvanlarla anılan Ahmed es-Sûfî Efendi'ye⁵ nispet edilen Sûfî mesleği, Anadolu coğrafyasında ortaya çıkan tahrîrât ekollerinden biridir.⁶

Ahmed es-Sûfî'nin, kıraat ilmini, Çelebi İmam olarak tanınan Muhammed (Mehmed) Efendi'den tahsil ettiği belirtilmektedir.⁷ İstanbul (Teysîr) tariki bünyesinde Ahmed el-Mesyerî el-Mısırî'den (ö. 1006/1597) sonra dördüncü halkada bulunan Ahmed es-Sûfî'den

² Ahmed es-Sûfî Efendi'nin Hicri 1168-1172 (Miladi 1755-1758) arasında İstanbul reisü'l-kurrâlık görevini icra ettiği belirlenmiştir. Mehmed Hulusi Eğinî, *Esâmî-i kurrâ Defteri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, 006545), 11b; Mehmed Hulûsî Eğinî, *el-Mecmû'a 'alâ kırâ'âtî't-takrîb* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0052), 276a; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (Haziran 2019), 91-123; Fatih Çollak, *Reisü'l-kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri (Kıraat ilmi ve Problemleri) Tartışmalı İlmî Toplantı IV*, ed. Bedrettin Çetiner (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001), 207; Abdullah Akyüz, "Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar", *Usul İslam Araştırmaları* 36/36 (Kasım 2021), 145.

³ Ahmed es-Sûfî Efendi'nin Nakşibendî tarikatına mensup olduğu ve Eyüp Sultan-Savaklar semtindeki Mustafa Paşa Dergâhı'nın şeyhliğini icra ettiği belirtilmektedir. Recep Akakuş, "Kıraat İlminde İcazet Geleneği, Reisü'l-kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi: Uluslararası Kıraat Sempozyumu* (2015), 523. Maktûl Mustafa Paşa Tekkesi olarak bilinen bu dergâh hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi* (İstanbul: Prestij Yayınları, 1996), 70; Nuran Çetin, *Eyüp Tekkeleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 307; Zehra Serter Gökçek, "İstanbul'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Osmanlı Tekkesi: Maktûl Mustafa Paşa Tekkesi", *Mavi Atlas* 11/Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı (Eylül 2023), 7.

⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 04 – 08 Kasım 2015 tarihlerinde Kastamonu'da düzenlenen "Ahmed es-Sûfî'den Hafız Ömer Aköz'e Kastamonu Kurrâsı" konulu panelde Hidayet Ayan tarafından Ahmed es-Sûfî hakkında bir bildiri sunulmuştur. Ayan, "Sûfî Mesleği'nin Teşekkülü", 238 (7 no'lu dipnot).

⁵ Kaynaklarda Sûfî Ahmed Efendi'nin vefat tarihi 1162/1749 ve 1172/1758 olarak iki farklı nakil bulunmaktadır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1/166; Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fi idâhi Zübdetü'l-îrfân* (İstanbul: Asitane, ts.), 117; Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", 108.

⁶ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 1/166; Mehmed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân*, 116; Ahmed Hilmi Hocazâde, "Ravdatü'l-kurrâ", *Ceride-i Süfyan Mecmûası* 3/66 (ts.), 275.

⁷ Muhammed Arif Hıfzî, *el-Mecmâ' fi'l-kırâ'âtî'l-erba'a* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, 57), 3b; Eymen Rüşdî Süveyd, *es-Selâsilü'z-zehebiyye bi'l-esânîdî'n-Neşriyye min şuyûhi ile hağrati'n-Nebeviyye* (Cidde: Dâru Nuru'l-Mektebât, 2007), 112; Naci Demirci, *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmindeki Yeri* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 148.

Gürcü Osman Efendi (ö. 1204/1789)⁸ ve Hasan b. Ali el-Vidînî (ö.?)⁹ kıraat tahsil etmiştir. Sûfî mesleğinin Hasan el-Vidînî aracılığıyla devam ettiği görülmektedir.¹⁰

Sûfî mesleği, İstanbul tariki ve Mısır tarikleri içerisinde kendine özgü bir tahrîrât ekolü olarak temayüz etmektedir. Tahrîrât ekollerinin yöntemi, genel olarak iki temel ilkeye dayanmaktadır: Ruhsat ilkesi, asıl kaynaklara tam bir bağıllık göstermeyi esas alırken; azîmet ilkesi ise bu kaynakların muhtevalarını değerlendirmeye tabi tutar.¹¹ Sûfî mesleği ise bu iki metodu harmanlayarak özgün bir yaklaşım sergilemektedir. Hem asıl kaynaklara bağlı kalmayı hem de onları değerlendirerek yorumlamayı içeren bu metodoloji, farklı yöntemlerle belirlenmiş tercihleri muhtevi kaynaklara itibar ederek bazı kıraat vecihlerini bir araya getirme yöntemini benimsemiştir.¹²

2. Sûfî Mesleğinin Tercihlerine Yer Veren Kaynaklar

Kıraat ilminin temel kaynak eserlerinde yer alan bazı okuyuş farklılıkları (vecih), sıhhati, rivayet kanalları (tarik) ve sıralama (takdim-tehir) gibi kriterler açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmeler, söz konusu vecihlerin eğitim programına dâhil edilip edilmemesi ve birden fazla vechin bulunduğu durumlarda sıralama (tertib) şeklinde iki temel hususta kendini göstermektedir.

Tahrîrât (meslek) âlimlerinin kaynak eserlere farklı yaklaşımları sonucunda ortaya çıkan tercihler, müstakil eserlerde bir araya getirilerek ilgili mesleğin temel kaynakları oluşturulmuştur.¹³ Bu eserler aracılığıyla söz konusu tercihler eğitim programlarında okutulmuş, sonraki nesillere aktarılmış ve diğer meslek ve ekollerle karşılaştırma imkânı sağlanmıştır.

⁸ Ali Rıza Efendi'ye ait kürrasede düşülen kayıta Osman Efendi'nin Sûfî Ahmed Efendiye kıraat okuduğu belirtilmektedir. Ali Rıza Efendi, *Muhtaşarâtul'-aşera* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, 860), 28a.

⁹ Hıfzî, *el-Mecmâ'* (Ali Üsküdarlı, 57), 3a; Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kurrâları* (İstanbul: Rabbani Yayınları, 2021), 221, 225.

¹⁰ Hasan Fehmi Üsküdarî, *İcâzet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazma Eserler, 53), 6a-b.

¹¹ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 102-106.

¹² Mehmed b. Abdullah Molla Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb fî idâhi'l-cem'î bi't-takrîb* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 11), 214a; Halil İbrahim Üren, *Molla Muhammed Emin Efendi ve "Umdetü'l-hullân fî izâhi Zübdetü'l-irfân Adlı Eserin Kıraat İlmindeki Yeri* (Konya: Necmettin Erbakan, Doktora Tezi, 2024), 94, 95.

¹³ Eskâtî'nin *Ecvibetü'l-mesâ'il*'i, Hasan Halef el-Hüseynî'nin *İthâfû'l-beriyeyi*'si, Halîcî'nin *Hallû'l-müşkilâtî's-Şâtibiyye*'si, İtilâf mesleğinin *aşru'l-kubrâ* tercihlerini kapsamlı bir şekilde ele alan Yusufefendizade'nin *el-İtilâf fî vücûhi'l-ihtilâf* adlı eseri, Mutkin mesleğinin *aşru's-suğrâ* tercihlerini inceleyen Kettânîzade Na'imî Efendi'nin *Mutkinü'r-rivâye*'si ve Şeyh Ataullah mesleğinin tercihlerini ele alan Ahmed er-Rüşdî'nin "*Mürşidü't-talebe*"si ile Ârif Hıfzî'nin "*Muhtârul-ikrâ*" ve şerhi *Mugni'l-kurrâ'si*, tahrîrât ekollerinin temel referansları arasında yer almaktadır. Mehmed Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb* (Süleymaniye, İbrahim Efendi, 11), 214b (kenar hâşiye); Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler", 110, 117; Osman Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2022), 144-145.

Literatürde, Sûfî mesleğinin tahrîrât tercihlerini içeren müstakil bir esere rastlanmamaktadır.¹⁴ Sûfî mesleğinin tercihlerini bir araya getiren bir kaynağın olmayışı, yukarıda zikredilen imkânların çoğunu ortadan kaldırmaktadır.

Kıraat meslekleri arasında ittifak olan hususlarda Sûfî mesleğinin tercihlerinin sebepleri ve yöntemleri bağlamında İtilâf, Mutkin ve Şeyh Atâullah mesleklerinin temel eserleri olarak bilinen çalışmalar, bu mesleğin kaynakları olarak da değerlendirilebilir.¹⁵

Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî'nin *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-Kur'ân* adlı eseri¹⁶ ile Mehmed Emin Efendi'nin bu esere şerh olarak kaleme aldığı *Umdetü'l-hullân fi idâhi Zübdetü'l-irfân*, aynı müellifin Takrîb tariki üzere telif ettiği *Zuhrû'l-erîb fi idâhi'l-cem'i bi't-takrîb*¹⁷ ve *Lâhika li's-şârihi'l-bâisi'l-fakîr fi idâhi bâbi'l-idgâmi'l-kebîr*¹⁸ adlı eserleri, Sûfî mesleğinin tercihlerini içermesi bakımından önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Ömer Lütfî b. Hüseyin'in (ö. ?) *Aşere-Takrîb Kılavuzu* adlı eseri de Sûfî mesleğinin tercihlerine yer vermesi açısından zikredilmeye değerdir.¹⁹

Sûfî mesleğinin günümüzdeki temsilcilerinden Ali Şahin (ö. 2022) tarafından kaleme alınan *el-Münezzel fi'l-kırâ'âtî'l-aşr min tarîkayî't-Teysîr ve't-Taḥbîr* adlı eser, İstanbul tarikinin metodolojisi çerçevesinde telif edilmiştir.²⁰ Eserde, hangi mesleğin tercihlerinin esas alındığı açıkça belirtilmese de ihtilaflı vecihlerin değerlendirilmesinde Sûfî mesleğinin tercihleriyle uyum gözlenmektedir. Şahin'in, Sûfî mesleğinin son dönem temsilcilerinden Abdurrahman Gürses'ten kıraat tahsili yapmış olması, bu eserde Sûfî mesleğinin tercihlerinin dikate alındığını teyit etmesi açısından önem arz etmektedir.²¹

Sûfî mesleğinin tercihleri, genellikle sözlü (şifâhî) nakil ile aktarılmıştır. Bununla birlikte eğitim esnasında tutulan notlar (kavâid defterleri) ve şematik defterlerde (sûret) bu tercihlerin yazılı hâline rastlanılmaktadır.²² Ülkemizdeki kütüphanelerde, özellikle 18.

¹⁴ Mehmed Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb* (İbrahim Efendi, 11), 214a.

¹⁵ Mehmed Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb* (İbrahim Efendi, 11), 214b, 215a; Mehmed b. Mustafa Duhânîzâde, *Mecmû'a fi'l-kırâ'ât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 864), 1b.

¹⁶ Mustafa Atilla Akdemir, bu eser hakkında 1999 yılında doktora tezi hazırlayarak tahkik etmiştir. Hâmid b. Abdulfettâh el-Paluvî, *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-Kur'ân*, thk. Mustafa Atilla Akdemir (Dubai: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerim, 2020).

¹⁷ Mehmed Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb* (İbrahim Efendi, 11). Bu eserin kıraat ilminin temel meselelerine dair olan bölümü Tağrib bnt. Ebû Bekir tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Tağrid bnt. Ebû Bekir, *Zuhrû'l-erîb fi idâhi'l-cem'i bi't-takrîb (dirâse ve tahkik)* (Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

¹⁸ Orhan Jasime, *Molla Mehmed Emin Efendîzâde'nin Lâhika li's-Şârihi'l-Bâisi'l-Fakîr fi İzahî Bâbi'l-idgâmi'l-Kebîr Adlı Eserinin Tahkiki* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 61, 62.

¹⁹ Pâlûvî'nin *Zübdetü'l-irfân*'ı esas olarak beş cilt halinde hazırlanan bu eser, koleksiyonlarda *Zübdetü'l-irfân Ter-cümesi* olarak kayıtlanmıştır. Ömer Lütfî b. Hüseyin, *Aşere-Takrîb Kılavuzu* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 16) 5/775-821; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 126; Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*, 103.

²⁰ Ali Şahin, *el-Münezzel fi'l-kırâ'âtî'l-aşr min tarîkayî't-Teysîr ve't-Taḥbîr* (Isparta: Hayrat Neşriyat, 2016), 2.

²¹ Şahin, *el-Münezzel*, 140, 157.

²² Mehmed Emin Efendi, *Zuhrû'l-erîb* (İbrahim Efendi, 11), 215a; Duhânîzâde, *Mecmû'a fi'l-kırâ'ât* (İbrahim Efendi, 864), 1b; Akdemir, *Kıraat İlmi*, 119.

yüzyıldan sonra kıraat eğitiminde yardımcı kaynak olarak kullanılan birçok eser bulunmaktadır.²³ Bu eserler, dönemin kıraat anlayışını ve eğitimdeki gelişmeleri yansıtmaları açısından önemlidir.

Bu çalışma kapsamında çeşitli yazma eser kütüphaneleri, özel kütüphaneler ve internet veri tabanlarında gerçekleştirdiğimiz kapsamlı araştırmada Sûfî mesleğinin özgün tercihlerine yer veren eğitim materyalleri (kürrâse/sûret, kavâid defteri ve ders notları) tespit edilmiştir.²⁴ Bununla birlikte yakın dönemde kaleme alınmış güvenilir (mutemet) sûret ve kavâid defterleri de Sûfî mesleğinin tercihleri hakkında kapsamlı veri sunabilecek potansiyele sahiptir.

2.1. Sûretler/Kürrâseler

Kıraat yazın alanında, farklı kıraat vecihlerini kaydetmek ve aktarmak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri, görsel eğitim materyalleri olan kürrâse veya sûret adı verilen vücûhât şemalarıdır. Kıraat öğretiminin yazılı metinler üzerinden sistematik hâle gelmesiyle, kıraat vecihlerini daha iyi anlamak ve uygulamak için özel defterler oluşturulmuştur. Bu defterlerde, kıraat vecihleri ve bu vecihlerin kendilerine nispet edildiği şahıslar (imam, ravi ve tarik), rumuz, işaret ve kısaltmalar ile gösterilir. Bu sayede, kıraat vecihleri daha özlü ve net bir şekilde ifade edilebilir ve farklı kıraat ekolleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar daha kolay anlaşılabilir.²⁵

Kıraat vecihlerinin kaydedildiği defterlerde, nesir (metin içi) ve şema (vücûhât) olmak üzere iki temel yöntem kullanılmıştır. Nesir hâlinde yazım yöntemine göre kaleme alınan eserlere, Ali el-Mansûrî'nin (ö. 1134/1721) *Tertîbü'l-kırâ'ât*, Ömer Ziyaeddin Dağıstanî'nin (ö. 1340/1921) *et-Teshîlâtü'l-âtıre fi'l-kırâ'ât* ve Muhammed b. Ahmed el-İstanbulî'ye (ö. ?) ait *Risâle fi'l-kırâ'ât*,²⁶ Molla Mehmed Emin Efendi'nin *Umdetü'l-hullân*'ı (tahrîrât kısımları), *Vücûhu kırâ'âtü sûreti Yâsîn* ve *Risâle fi't-tecvîd ve'l-kırâ'ât* isimli eserler de zikredilebilir.²⁷

²³ Akdemir, *Kıraat İlmî*, 104; Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler", 95.

²⁴ Tespit edilen eserlerden bazıları detaylı bir şekilde incelenmiş bazılarının ise fiziksel engeller veya içerik yetersizliği nedeniyle bilimsel araştırmaya uygun olmadığı düşünüldüğünden sadece isimlerinin zikredilmesiyle yetinilmiştir.

²⁵ Kürrâseler, Türk-İslam kültür mirasının önemli bir parçasıdır ve Anadolu'daki kıraat geleneği hakkında bilgi verir. Bu eserler, kültürel ve ilmî mirasımızın korunması ve aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Kıraat tedrisatında kürrâse geleneğinin ortaya çıkış nedenleri, gelişim süreci ve bu geleneğin kıraat ilmi özelinde İslami ilimler içerisindeki yeri, ayrıntılı bir araştırma konusudur.

²⁶ Muhammed b. Ahmed el-İstanbulî, *Risâle fi'l-kırâ'ât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Darulmesnevi, 34), 1a-88b.

²⁷ Ali el-Mansûrî, *Tertîbü'l-kırâ'ât* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 36); Ömer Ziyaeddin Dağıstanî, *et-Teshîlâtü'l-âtıre fi'l-kırâ'ât* (Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar, 10150); *Risâle fi't-tecvîd ve'l-kırâ'ât* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 6484), 18a-19b; Muhammed İsa Yüksek, *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kırâat Yazmaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 251; Akyüz, *Osmanlı Kürrâları*, 160.

Kıraat vecihlerinin yazımında kullanılan ikinci yöntem ise şemalar halinde oluşturulan kürrâselerdir (sûret). Kıraat kürrâseleri, kıraat ilminin sürekliliğinde önemli bir rol oynamıştır. İlk dönemlerde sadece karışıklığa (terkîb/tahlîl) sebep olabilecek ayetler bu defterlere kaydedilirken, zamanla Mushaf sıralamasına göre tüm ayetleri içerecek şekilde kapsamlı hâle gelmişlerdir. Bu gelişme, kıraat tedrisatının sistematikleşmesinde ve kıraat vecihlerinin daha kapsamlı bir şekilde öğrenilerek aktarılmasında etkili olmuştur. Kıraat kürrâseleri genellikle iki ana kıraat tarikine göre hazırlanmıştır: Aşere (aşru's-suğrâ) ve takrîb (aşru'l-kübrâ).²⁸ Ancak araştırmalar, takrîb tarikine göre hazırlanan sûretlerin sayıca daha fazla olduğunu göstermektedir. Takrîb tarikinde, aşere tarikine göre daha fazla okuyuş farklılığı (vecih) bulunması, okuma sırasında hata yapma (tahlîl/terkîb) riskinin daha yüksek olması ve tahrîrât çalışmalarının genellikle takrîb tariki üzerine yoğunlaşması bunun başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır.²⁹

2.1.1. *Mecmû'a fi'l-kırâ'ât*: Duhânîzâde Mehmed b. Mustafa

Tophâneli Duhânîzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1296/1879) giriş kısmında Sûfî mesleğine müntesip olduğunu ve bu mesleğin tercihlerini belirlemede hangi kaynakları esas aldığını belirttiği *Mecmû'a fi'l-kırâ'ât* adlı eseri, takrîb tariki bağlamında mâhir tarikiyle³⁰ hazırlanan bir kavâid ve sûret örneğidir.³¹

Eser, her ne kadar Sûfî mesleğinin tercihlerine göre hazırlansa da Îtilâf mesleğinin ve Sultân Mezzâhî'nin tercihlerini de ihtiva etmektedir. Müellif, Duhâ sûresinden Kur'ân'ın sonuna kadar Kabâkîbî³² ve Nihâye³³ tariklerini uygulayacağını ifade etmektedir.³⁴ Sûretin sonunda, Sûfî mesleğinin tercihlerine göre hatim tertîbinin şeması (vücûhât) çıkarılmıştır.³⁵ Eserin ilk bölümü kıraat ilminin tanımı, konusu gibi temel meselelere ve kırâat-i aşere imam, ravi ve tarikleri ile rumuzlarına, idgam, cemi' mîmi, med bahsi gibi *uşûlü'l-kırâ'âte* ayrılmıştır.³⁶

²⁸ Makalenin ilerleyen bölümlerinde incelenen eserlerde görüldüğü üzere bazı dönemlerde kürrâselerde şâz kıraatlara de yer verildiği görülmektedir.

²⁹ Kıraat tahsilinde öğrencinin kendi kürrâsesini hazırlayıp vücûhâtı kendi sûretinden okumasının *uşûlü'l-kırâ'ât* ve *ferşü'l-hurûf* farklılıklarına vukûfiyet noktasında öğrenciyi daha iyi bir seviyeye getireceğinde şüphe yoktur. Ancak fotokopi yoluyla elde edilen kürrâselerle yapılan kıraat tahsili ise şayet okutan ve okuyan kimsenin *uşûlü'l-kırâ'ât* ve *ferşü'l-hurûf* farklılıklarını öğretme ve öğrenme hususunda özel bir gayreti yoksa kıraat ihtilaflarına vakıf olma noktasında ne kadar fayda sağlayacağı tartışılabilir. Akdemir, *Kıraat İlmi*, 104.

³⁰ Mâhir tariki için bk. Ahmet Gökdemir, "Osmanlı'nın Kayıp İki Tariki: Kabâkîbî ve Mâhir Tarikleri", *Usul İslam Araştırmaları* 32/32 (Ekim 2019), 177, 178.

³¹ Müellif, her ne kadar mâhir tarikini uygulayacağını söylese de bu uygulamayı sadece Fatîha sûresi ile Bakara sûresinin ilk beş ayetinde uygulamıştır. Bundan sonraki ayetleri Kur'ân'ın sonuna kadar cem'u'l-cumû' metoduyla vücûhatını çıkarmıştır. Duhânîzâde ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Akyüz, *Osmanlı Kurraları*, 116, 117.

³² Kabâkîbî tariki için bk. Gökdemir, "Osmanlı'nın Kayıp İki Tariki: Kabâkîbî ve Mâhir Tarikleri", 173-177; İhsan Sütçürup, "İbnü'l-Kabâkîbî ve Kırâat İlmine Katkıları", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2019), 125-142.

³³ Araştırmalarımız neticesinde, Nihâye tariki olarak adlandırılan yönetime dair doğrudan bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, mevcut bulgular, bu tarikin günümüzde şâz kıraat olarak tanımlanan ve ibnû'l-

Eser, sadece bir sûret ve kavâid olmaktan öte, kıraat vecihlerinin kaynaklarını ve farklı okumaları karşılaştırmalı olarak zenginleştirilen bir tahrîrât çalışması niteliğindedir.³⁷ Tahrîrât noktasında en çok nakli Mustafa el-İzmîrî'nin (ö. 1154/1741) *Bedâ'ü'l-burhân*'i ve Abdullah el-Eyyûbî'nin *Şerhu Mîzânü'l-kurrâ'sından* yapmaktadır.³⁸

2.1.2. Takrîb Kırâ'ât Şûretleri

Sûfî mesleğinin ilk dönem temsilcilerinden Ömer b. Halil Boluvî'nin (ö. 1260/1844)³⁹ öğrencisine ait olduğu düşünülen⁴⁰ *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* adlı eser, Takrîb tariki bağlamında İstanbul tariki usulüne göre hazırlanmış kavâid⁴¹ ve sûrettir.⁴²

Sûfî mesleğinin tercihleri belirtilen eserde bu meslekte teâmül hâline geldiği şekliyle Bakara sûresinden Rûm sûresine kadar *merâtib-i erbaa*, sonrasında ise *mertebe-teyn* tarikleri uygulanarak tahrîrâtı gerektiren ayetler incelenmektedir (vücûhât).⁴³ Ayetlerin yanına *ferşü'l-hurûf* da eklenerek kapsamı zenginleştirilen eserde, vecihlerin hangi kaynaklardan aktarıldığı da tahrîrât titizliğiyle ele alınmaktadır.⁴⁴

2.1.3. Takrîb Mecmû'ası: Hafız İsmail Efendi

Sûfî mesleğine mensup olan Hüseyin Sabri el-Ispartavî'nin (ö. 1308/1890) öğrencisi

Cezerî'nin *Nihâyetü'l-berere fi'l-kırâ'âtî's-selâs ez-zâ'ide 'ale'l-aşere (el-Kırâ'âtü's-şâzze)* adlı eserinde derlediği kıraatlerin öğretildiği bir metot olduğu hipotezini ortaya çıkarmıştır. Bu düşüncüyü destekleyen kanıtlar mevcuttur. Duhânîzâde'nin "Nihâye ve Kabâkîbî tariklerinden kastettiğim on dört kıraattir." şeklindeki beyanı, bu iki tarikin şâz kıraatlerle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, Duhâ sûresinden sonraki sûrelerin Duhânîzâde tarafından Nihâye tariki olarak başlıklandırılması ve şâz kıraatlerin metnin genel usulünden ayrı olarak kırmızı mürekkep ile belirtilmesi, bu tarikin şâz kıraatlere özgü bir uygulama olduğunu güçlendirmektedir. Söz konusu tarikin incelenmesi müstakil bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Duhânîzâde, *Mecmû'a* (İbrahim Efendi, 864), 1b, 474a-488b.

³⁴ Duhânîzâde, *Mecmû'a* (İbrahim Efendi, 864), 1b.

³⁵ Duhânîzâde, *Mecmû'a* (İbrahim Efendi, 864), 489b.

³⁶ Duhânîzâde, *Mecmû'a* (İbrahim Efendi, 864), 3a-39a.

³⁷ Çalışmamızın boyutlarını aşacağı düşüncesiyle bu eser hakkında genel bir malumat vermekle yetindik. Zira mezkûr eser lisansüstü çalışma yapılabilecek kapsamlı bir eser olarak çalışılmayı beklemektedir.

³⁸ Tahrîrât örneği için bk. Duhânîzâde, *Mecmû'a* (İbrahim Efendi, 864), 40a, 41a.

³⁹ Bu zat, Kara Hafız Bostânî olarak da tanınmaktadır. Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 241.

⁴⁰ Bu eserin müellifi pek çok yerde "Hocam Kara Hafız'dan duydum ki..." ifadesini kullanmaktadır. Kara Hafız Bostânî'nin rahle-i tedrisinde ilm-i kıraati tamamlayanlar: Muhammed Selim Efendi, Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi, Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi ve Nusret Camii imamı Ahmed Efendi'dir. *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0040), 11a; Eğini, *Esâmi-i Kurrâ Defteri* (Yazma Eserler, 6545), 12a; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 241.

⁴¹ *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0040), 2a-10a; 190a-195b.

⁴² *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0040), 3a.

⁴³ *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0040), 6a, 10b-135a; 135b-190b.

⁴⁴ Örnek olarak bk. *Takrîb Kırâ'ât Şûretleri* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0040), 11a.

Hafız İsmail Efendi (ö.?)⁴⁵ tarafından kaleme alınan *Takrîb Mecmû'ası*, İstanbul tarikine göre hazırlanmış önemli bir eserdir. İtilâf ve Sûfî meslekleri arasındaki farklılıkların gösterildiği eser, Sûfî mesleğinin tercihlerini yansıtmaması bakımından kıraat tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca kimi zaman Mısır tarikinin tercihlerine de yer vermesi eserin farklı kıraat gelenekleri (tarik) arasındaki etkileşimi göstermesi açısından önemlidir.⁴⁶

Eserde, sadece aşere tarikine değil, aynı zamanda şâz kıraatlere de yer verilmektedir. Bu durum, eserin sadece bir kürrâse olmaktan öte, kıraat vecihlerinin kaynaklarını ve farklı okumaları karşılaştıran bir tahrîrât çalışması niteliği taşıdığını göstermektedir.⁴⁷

2.1.4. Kırmızı Mecmû'a

Sûfî mesleğinin son dönem temsilcilerinden Abdurrahman Gürses'in terekesinde mah-fuz bulunan ve içeriğinde kırâat-i aşerenin yanı sıra şâz kıraatlerin kırmızı mürekkeple belirtilmesi sebebiyle *Kırmızı Mecmû'a* olarak adlandırılan ve Sûfî mesleğinin isnad zincirinde önemli yere sahip olan Hüseyin Sabri el-İspartâvî'nin (ö. 1308/1890) talebelerinden Hafız Halid⁴⁸ isimli bir zata ait olduğu belirtilen bu eser, bu mesleğin tercihlerini ihtiva etmesi açısından önem arz etmektedir.⁴⁹ İstanbul Haseki Eğitim Merkezi bünyesinde yürütülen kıraat eğitimlerinde hazırlanan birçok kavâid defteri ve kürrâsenin kaynakları arasında bulunan *Kırmızı Mecmû'a* mesleğin tercihlerinin noktasında mutemet kabul edilmektedir.⁵⁰

Sûfî mesleğinin tercihlerini ihtiva etmesi bakımından zikredilmesi gereken bir diğer kaynak ise, söz konusu mesleğin son dönemin önemli müntesiplerinden Talip Akbal tarafından kaleme alınan ve Ramazan Pakdil ile Mehmet Sevinç ile birlikte tetkik edilen *Takrîb Kıraatinde Kırmızı Mecmû'a'da Taşhih Edilen Yerlerden Ba'dıları* adlı taşih çalışmasıdır.⁵¹

2.1.5. Muhtaşarâtu'l-âşera: Ali Rıza Efendi

Üsküdarlı Ali Rıza Efendi'ye (1892-1983)⁵² ait *Muhtaşarâtu'l-âşera* adlı eser, İstanbul (Teysîr) tarikine göre hazırlanmış bir kavâid ve sûrettir.⁵³ Mushaf sırasına göre düzenlenen

⁴⁵ Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 165.

⁴⁶ Hafız İsmail Efendi, *Takrîb Mecmû'ası* (Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0039).

⁴⁷ *Takrîb Mecmû'ası* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0039), 11a.

⁴⁸ Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Hafız Halid, Dâr-ı Şûrây-i Askerî katiplerinden olup 1285/1868 yılında Hüseyin Sabri Efendi'den icazet almıştır. Eğinî, *Esâmi-i Kırrâ Defteri* (Yazma Eserler, 6545), 23b; Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*, 323.

⁴⁹ Bostan, *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*, 323-324.

⁵⁰ Demirci, *Abdurrahman Gürses'in Kırrâat İlmindeki Yeri*, 72, 73.

⁵¹ Talip Akbal, *Takrîb Kırrâatinde Kırmızı Mecmû'a'da Taşhih Edilen Yerlerden Ba'dıları* (İstanbul: y.y. 2017).

⁵² Ferağ kaydında yer alan 1323/1905 tarihi ile Abdullah Akyüz'ün *Osmanlı Kurrâları* adlı eserinde ele alınan Ali Rıza Efendi'nin bilgileri örtüşmektedir. Bu kronolojik uyum, söz konusu eserin yazarının Ali Rıza Efendi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 119.

⁵³ Ali Rıza Efendi, *Muhtaşarâtu'l-âşera* (Hafız Ali Üsküdarlı, 860), 2b-21a. Mâhir tarikinin usulü için bk. Gökdemir, "Osmanlı'nın Kayıp İki Tariki", 173-178.

eserde, aşere tariki bağlamında genellikle *merâtib-i erba'a* tariki uygulanmakla birlikte bazı ayetlerde *mertebeteyn* tariki de gösterilmiştir.⁵⁴ Vücûhât çözümlenmesinde mâhir tariki esas alınan eser, bazı vecihlerin kaynaklarının ve hangi tarik üzerinden aktarıldığının belirtilmesi sebebiyle bir tahrîrât çalışması niteliği taşımaktadır.⁵⁵

2.1.6. *el-Edâ mine'l-mertebeteyn 'alâ tarîkı'l-İslâmbul: Ali Zühdf el-Ankaravî*

İstanbul tariki Ahmed es-Sûfî mesleğinin tercihleri esas alınarak Ali Zühdf el-Ankaravî (ö. ?) tarafından kaleme alınan ve fiziki durumu nedeniyle ayetlerin düzeni belirsiz olan bu eserde aşere tariki bağlamında çoğunlukla *mertebeteyn* tariki esas alınmıştır. Eser, Sûfî mesleğinin *mertebeteyn* tarikine ilişkin tercihleri içermesi açısından önemli bir kaynak olsa da bu tercihlerin gerekçelerini detaylı olarak açıklamamaktadır.⁵⁶

2.1.7. *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât mine't-takrîb min tarîkı Ahmed es-Şûfî*

Müellifi bilinmeyen bu eserin, *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât mine't-takrîb min tarîkı Ahmed es-Şûfî* başlığından anlaşıldığı üzere Takrîb (Tayyibe) tariki bağlamında Sûfî mesleğinin tercihlerini esas alan bir kavâid ve kürrâsedir.⁵⁷ Özellikle şemaların kenarlarına eklenen “Bizim mesleğimizde...” şeklinde başlayan kaidelerin, Sûfî mesleğinin tercihleriyle bire bir örtüşmesi, eserin bu mesleğin kıraat geleneğini takip eden kaynaklar arasında değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.⁵⁸

Merâtib-i erbaa ve *mertebeteyn* tariklerinin her ikisinin de uygulandığı⁵⁹ eserde, Sûfî ve İtilâf meslekleri karşılaştırmalı olarak ele alınmakla birlikte kimi noktalarda Mısır tarikinin tercihlerine de yer verilmiştir.⁶⁰ Kürrâsenin genel yapısına bakıldığında, tüm ayetlerin vücûhâtı çıkarılmamış, tahrîrâta ihtiyaç duyulan ayetler ele alınmıştır. Bu bağlamda, ayetlerin bazıları bir bütün hâlinde değerlendirilmişken bazıları secâventler ile birbirinden ayrılmıştır.⁶¹

Eserde, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin farklı vecihleri (vücûhât) tespit edilirken, tahrîrât usulü benimsenmiştir. Özellikle medd-i munfasıl ve medd-i muttasıl konularında, bu vecihlerin hangi asli kıraat kaynaklarından ve hangi tarikler üzerinden aktarıldığı detaylı bir şekilde belirtilmiştir.⁶²

⁵⁴ *Muhtaşarâtu'l-'aşera* (Hafız Ali Üsküdarlı, 860), 23a-103b.

⁵⁵ *Muhtaşarâtu'l-'aşera* (Hafız Ali Üsküdarlı, 860), 92b, 93a.

⁵⁶ Ali Zühdf Ankaravî, *el-Edâ mine'l-mertebeteyn 'alâ tarîkı'l-İslâmbul* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 007423), 14a-41b.

⁵⁷ *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât mine't-takrîb min tarîkı Ahmed es-Şûfî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 2b-6b.

⁵⁸ *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 29a.

⁵⁹ *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 1b-96a; 96b-131a.

⁶⁰ *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 4a, 8a.

⁶¹ *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 1a-131b.

⁶² *Mecmû'atü 'ilmi'l-kırâ'ât* (Hafız Ali Üsküdarlı, US0038), 3a-b.

2.1.8. *Takrîb Mecmû'ası*

Müellifi tespit edilemeyen, imla ve form bakımından oldukça düzenli olarak hazırlanmış *Takrîb Mecmû'ası* adlı eser, Bakara sûresinden Rûm sûresine kadar İstanbul tariki Sûfî mesleğinin tercihlerine göre düzenlenmiş, Rûm sûresinden itibaren ise Kur'an'ın sonuna kadar Mısır tarikinin Mutkin mesleğine göre tertib edilmiş kavâid ve kürrâsedir.⁶³

Eserin ilk bölümlerinde takrîb tarikine göre her bir imam, ravi ve tarikin usulleri müstakil olarak tablolar halinde ayrıntılı bir şekilde sunularak her bir vechin hangi aslı kaynaktan hangi tarik aracılığıyla aktarıldığı da belirtmiştir (tahrîrât). Kıraat şemalarının yanı sıra *ferşü'l-hurûf* farklılıklarının da ayrıca belirtilmesi, eserin kıraat ilmine dair kapsamlı bir çalışma olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁶⁴

2.1.9. *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye fi'l-kırâ'âtî'l-aşr: Ali Şahin*

Ali Şahin (ö. 2022) tarafından hazırlanan bu kapsamlı kıraat sûreti, Abdurrahman Gürses Efendi'nin kıraat eğitimine dayanmaktadır.⁶⁵ Eser, aşere ve takrîb tariklerinin her biri için ayrı nüshalar şeklinde düzenlenmiş olup, Kur'an-ı Kerim'in tüm ayetlerinin farklı okunuş şekilleri (vücûhât) şematik olarak gösterilmiştir. Her nüshanın başında, ilgili kıraatlerin temel kurallarını (uşûlü'l-kırâ'ât) açıklayan birer kavâid bölümü bulunmaktadır.

Sûfî mesleğinin tercihleri doğrultusunda hazırlanan eserde kırâat-i aşere kaynaklarından *Zübdetü'l-irfân*, *Umdetü'l-hullân* ve *İthâfu fudâlâ'i'l-beşer* esas alınmıştır. Şahin, Sûfî mesleğinin tercihlerini ise *Umdetü'l-hullân* ile Abdurrahman Efendi'nin *Kırmızı Mecmû'a'yı* esas alarak yaptığı sözlü beyanına dayandırmıştır.⁶⁶

Sûretlerde, Fatıha sûresinden Rûm sûresine kadar olan bölümde merâtib-i erbaa tariki, Rûm sûresinden itibaren ise Kur'an'ın sonuna kadar mertebeteyn tariki uygulanmıştır. Hattim tertibi, Mutkin mesleğinin tercihlerine göre hazırlanan bu sûretler, Sûfî mesleğinin tercihleri doğrultusunda yapılan kıraat tedrisatında hâlen kullanılan güvenilir (mutemet) kürrâse kabul edilebilir.⁶⁷

2.1.10. *Kitâbü'n fi'l-Kırâ'ât-i seb'a ve'l-aşera ve't-takrîb ve't-tarîkay Mısır ve İslâmbul*

Muhammed Emin b. Molla Rasûl el-Kürdî el-Erbîlî tarafından 1311/1893 yılında

⁶³ *Takrîb Mecmû'ası* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yazmalar, SR000363), 159a.

⁶⁴ *Takrîb Mecmû'ası* (Yazmalar, SR000363), 25b-525b.

⁶⁵ Ali Şahin, kıraat alanında önemli bir otorite olan Abdurrahman Gürses Efendi'den 1991-1993 yılları arasında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde, aşere-takrîb eğitimini tamamlayarak icâzet almıştır.

⁶⁶ Ali Şahin, *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye fi'l-kırâ'âtî'l-aşr* (Aşere Sûreti), (İstanbul: y.y., ts.), 1/80; a.mlf., *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye fi'l-kırâ'âtî'l-aşr* (Takrîb Sûreti), (İstanbul: y.y., ts.), 1/28, 29; 3/1020, 1021; Demirci, Abdurrahman Gürses'in Kırâat İlmindeki Yeri, 72, 73.

⁶⁷ Şahin, *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye* (Takrîb Sûreti), 3/1287-1295.

hazırlanan bu eser aşere tariki bağlamında kaleme alınmış kavâid ve kürrâsedir.⁶⁸

Müellifin, mesleğinin Sûfî mesleği olduğunu açıkça ifade ettiği⁶⁹ eserde kıraat mesleklerinin tercihleri bir arada sunulmakla beraber daha çok İtilâf ve Sûfî mesleklerinin tercihleri vurgulanmaktadır.⁷⁰

Müellif, eseri iki ana bölüm olarak düzenlemiştir. Birinci bölümde kırâat-i seb'â tariki bağlamında infirâd usulüyle Fatiha ve Bakara sûrelerini şematize etmiştir.⁷¹ İkinci bölümde ise kırâat-i aşere tariki bağlamında indirâc (cem') usulüyle Fatiha sûresinden itibaren Al-i İmrân sûresi 148. ayet-i kerimesine kadar vücûhât çıkarmıştır.⁷²

Eser, kıraat vücûhâtının çıkarılması konusunda kendine özgü bir üslup sergilemektedir. Fatiha sûresi ile Bakara sûresi 142. ayet-i kerimesine kadar olan kısımda (bir cüz), Kâlûn⁷³ ve Verş rivayetlerinin vücûhâtı müstakil olarak çıkarılmıştır.⁷⁴ Daha sonra aynı şekilde Nâfi'⁷⁵ İbn Kesîr⁷⁶ ve Ebû Amr⁷⁷ kıraatlerinin vücûhâtı müstakil şemalar hâlinde gösterilmiştir. Ardından infirâd usulüyle ele alınan Nafi' kıraati ile İbn Kesîr kıraatleri bir arada (indirâc) şemalandırılmıştır.⁷⁸ Ayrıca Nâfi', İbn Kesîr ve Ebû Amr kıraatlerinin (üç kıraat) indirâc usulüyle Fatiha ve Bakara sûrelerinin vücûhâtı çıkarılmıştır.⁷⁹ Bunlara müteakiben indirâc usulüyle Fatiha sûresinden Bakara 47. ayete kadar İbn Âmir ve Asım kıraatlerinin şemaları oluşturulmuştur.⁸⁰ Eserde Hamza kıraatinin usulü de müstakil olarak (infirâd) ele alınarak özellikle hemze bahsine detaylıca yer verilmiştir.⁸¹ Kisâi kıraatinin usulü de Fatiha sûresi ile Bakara 32. ayetleri arasında müstakil (infirâd) olarak gösterilmiştir.⁸²

Eserde takip edilen tedricî⁸³ ve memzûc⁸⁴ yöntem, kıraat imam ve ravilerinin usullerinin detaylı bir şekilde öğrenilmesi ile infirâd ve indirâc usullerinin daha kolay bir şekilde uygulanabilmesi bakımından faydalı bir metot olarak kabul edilebilir.

⁶⁸ Eserin başında birkaç sayfalık müstakil bir kavâid kısmı bulunmaktadır. Mehmed Emin b. Molla Rasûl el-Kürdî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât-i seb'â ve'l-âşera ve't-takrîb ve't-tarîkay Mısır ve İslâmbul* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 7940), 1b-4b.

⁶⁹ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 4a.

⁷⁰ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 140a.

⁷¹ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 5a-116b.

⁷² Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 116a-268a.

⁷³ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 5a-15a.

⁷⁴ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 15a-21a.

⁷⁵ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 21a-33a.

⁷⁶ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 33a-36a.

⁷⁷ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 40a-43b.

⁷⁸ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 36a-40a.

⁷⁹ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 40a-90a.

⁸⁰ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 90a-94b.

⁸¹ Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 94b-114b.

⁸² Erbilî, *Kitâbü'n fi'l-kırâ'ât*, (Yazma Bağışlar, 7940), 114b-115b.

⁸³ Kıraat ve rivayetlerin sırasıyla müstakil olarak ele alınarak usullerini gösterilip şemalandırılması.

⁸⁴ Kıraat eğitiminde infirâd ve indirâc yöntemlerinin her ikisinin de uygulanması.

2.1.11. Muhtelif Kürrâseler

Sûfî mesleğinin özgün tercihlerini belirlemek amacıyla çeşitli kürrâselerin incelendiği bu çalışmada tespit edilen ve mutemet addedilebilecek bazı kürrâseler şunlardır:⁸⁵ *Muhtaşarâtü't-takrîb*,⁸⁶ *Manzûme fi ba'î'di'l-kelamati'l-müte'allika bi 'ilmi'l-kırâ'ât fi'l-Kur'ân-ı Kerîm*,⁸⁷ *el-Kırâ'ât fi'l-Kur'ân-ı Kerîm*,⁸⁸ *Mecmû'atü'l-kırâ'ât mine'l-aşera ve't-takrîb*,⁸⁹ *Mecmû'atü kırâ'ât 'ale't-takrîb ve'l-aşera*,⁹⁰ *Vücûhu't-takrîb*,⁹¹ *Kitâbü'l-Kırâ'e*⁹² ve *Şuveru't-takrîb*.⁹³

Kıraat eğitimi alanında çalışanlar ve kıraat ilmine ilgi duyanlar için kaynak niteliğinde olan bu eserler, yöntem ve içerik bakımından Sûfî mesleğinin anlaşılması ve öğretilmesi için değerli bir veri kaynağıdır. Yukarıda örnekleriyle incelenen kürrâselerin genel özellikleri şunlardır:

Çoğunlukla Takrîb (aşru'l-kübrâ) tarikine göre hazırlanmakla birlikte bazı eserlerde, seb'a ve aşere tariklerine ve şâz kıraatlara da yer verilen kürrâseler kıraat vecihlerini şematik olarak gösterirler. Kimi eserler, sadece kürrâse olmaktan ziyade, kıraat vecihlerinin kaynaklarını belirten ve karşılaştırma amacıyla farklı kıraat ekollerinin (tarik, meslek ve ekol) tercihlerini bir arada sunan bir tahrîrât çalışması niteliğindedir. Ancak, kürrâseler, kıraat mesleklerinin tercihlerine yer verseler de okuyucuya tercih sebeplerine dair pek fazla bilgi sağlamamaktadır.

2.2. Kavâid Defterleri

Kıraat eğitiminde ders esnasında alınan notlardan oluşan kavâid defterleri, kıraat

⁸⁵ Bu çalışmada, Sûfî mesleğinin kıraat tercihlerini farklı tarik ve mesleklerdeki uygulamaların karşılaştırmalı bir analizi amacıyla Sûfî mesleğine özgü kürrâselerin yanı sıra, Mısır tarikine ait eserler de incelenmiştir. Muhammed Hulusî el-Eğînî, *Mecmû'atü't-takrîb* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, 52); *Risâle fi 'ilmi'l-vücûh* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Darulmesnevi, 00036-001).

⁸⁶ *Muhtaşarâtü't-takrîb* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Rıza Haksas, HS0013).

⁸⁷ *Manzûme fi ba'î'di'l-kelamati'l-müte'allika bi 'ilmi'l-kırâ'ât fi'l-Kur'ân-ı Kerîm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 07939-8).

⁸⁸ Yazarı tespit edilemeyen bu kürrâse, imla ve form bakımından oldukça düzenli olarak aşrû'l-kübra (takrîb) tarikine göre hazırlanmıştır. Eserin hangi mesleğe ait olduğuna dair net bir ifade bulunmamaktadır. Ancak ayetlerin vücûhâtı çıkarılırken Bakara sûresi 6. ayetten Rûm sûresine kadar merâtib-i erbaa tariki Rûm sûresinden sonra ise mertebeteyn tariki dikkate alınarak İstanbul tarikinin usul kaidelerinin uygulandığı görülmektedir. *el-Kırâ'ât fi'l-Kur'ân-ı Kerîm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 7939-1), 1a-151a.

⁸⁹ *Mecmû'atü'l-kırâ'ât mine'l-aşera ve't-takrîb* (İstanbul: Süleymaniye, Kasideciizâde, 690).

⁹⁰ Mehmed Emin b. Mehmed b. İbrâhim Misvâkîzâde, *Mecmû'atü kırâ'ât 'ale't-takrîb ve'l-aşera* (İstanbul: Süleymaniye, Darulmesnevi, 35).

⁹¹ *Vücûhu't-takrîb* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 3251), 109-128.

⁹² Aşere (aşru's-suğrâ) tariki bağlamında ele alınan bu eserin yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eser, bazı ayetlerin şemaları çıkarılmıştır (vücûhât). Eserde, merâtib-i erbaa tariki dikkate alınarak uygulanan kaidelerin İstanbul tarikiyle uyumlu olduğu görülmektedir. *Kitâbü'l-Kırâ'e* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 655) 1b-51a.

⁹³ Bu sûret, Duhâ sûresinden başlayarak hatim tertibi ile bitmektedir. Talip Akbal, *Şuveru't-takrîb* (İstanbul: 2017).

mesleklerinin kendilerine özgü tercihlerini belirleyerek yaklaşımlarını (yöntem) anlamak ve bir mesleğin diğer meslek ve ekollerle olan ilişkisini ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Bu çalışma kapsamında, çeşitli yazma eser kütüphaneleri ve özel kütüphanelerin taranması sonucunda tespit edilen ve Sûfî mesleğinin tercihleriyle şekillenerek kıraat eğitiminde yardımcı kaynak olarak kullanılan kavâid defterlerinin genel içeriği incelenecektir.⁹⁴

2.2.1. Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde Ahmed es-Sûfî'ye nispet edilen *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* adıyla kayıtlı üç eser bulunmaktadır.⁹⁵ Bu eserlerin yazım stili ve diğer özelliklerinin benzer olması tek bir eserin farklı bölümleri olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda 6739 no'da bulunan kısım, eserin ilk bölümü (*uşûlü'l-karâ'ât*), 7142 ve 7349 no'da kayıtlı olan kısımların ise eserin vücûhât şemalarının olduğu bölümleri olduğu söylenebilir.⁹⁶

Bu eser her ne kadar Ahmed es-Sûfî'ye nispet edilse de onun tarafından yazılmış olma ihtimali zayıftır. Müellifin, “Bu vecihler, bizim mesleğimiz olan Ahmed es-Sûfî -Allah ona rahmet etsin, kabrini nurlandırın- mesleğinde bu şekildedir.” ifadesi ve meslekler döneminden sonra yaşayan Molla Mehmed Emin Efendi'nin '*Umdetü'l-hullân*'ına atıf yapılması gibi karinelerin de buna işaret ettiği söylenebilir.⁹⁷

Söz konusu eserlerin başlıklarındaki *Ahmed es-Sûfî* ifadesinin ise yazar adından ziyade eserin Sûfî mesleğine göre düzenlenmiş olduğuna atıf olarak değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir.⁹⁸

Eser, aşere tariki bağlamında kavâid ve şemalar olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.⁹⁹ Eserde, Sûfî mesleğinin tercihleri belirtmekle birlikte bazen İtilâf mesleği başta olmak üzere diğer mesleklerin tercihlerine de atıf yapılmıştır.¹⁰⁰

Sadece tahrîre ihtiyaç duyulan ayetlerin hem merâtib-i erbaa hem de mertebeteyn tarikleri uygulanarak şemaları çıkarılan eserde, *Mürşidü't-talebe* ve '*Umdetü'l-hullân*'a çokça atıf yapılmaktadır.¹⁰¹

Birden fazla vecih bulunan kelimelerdeki takdim ve tehir (tertîb) hususunda Sûfî

⁹⁴ Araştırma kapsamında, söz konusu eserlerden bir kısmı detaylıca incelenirken, diğerleri ise bibliyografik bir referans olarak sunulacaktır.

⁹⁵ Ahmed es-Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 6739-7142-7349).

⁹⁶ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 7349), 16b, 22a; (Yazma Eserler, 7142), 14a.

⁹⁷ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 6739), 9a; (Yazma Eserler, 7349), 25a, 26a, 32a.

⁹⁸ Müellifi belli olmayan bu eserde Ürgüplü Hacı Hasan Efendi'den (ö. 12/18. asır) nakiller bulunmaktadır. Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 7349), 17a.

⁹⁹ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 6739), 1b-11b.

¹⁰⁰ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 7349), 30a; (Yazma Eserler, 6739), 3b, 4a.

¹⁰¹ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Sûfî* (Yazma Eserler, 7349), 21a, 25a, 26a, 32a.

mesleğinin tercihinin belirtilmesi¹⁰² ve usul kaidelerinin kelimelerin vakıf ve vasıl hâllerine göre ayrıntılı bir şekilde incelenmesiyle dikkat çeken eserde, kavâid defterlerinin birçoğunda olduğu gibi tercih sebepleri ile ilgili malumat bulunmamaktadır.¹⁰³

2.2.2. *Mîzânü'l-kurrâ'ti'l-aşera*: Abdullah b. Salih el-Eyyûbî

Na'izâde İbrahim Efendi (ö. 1201/1787) ve Reisü'l-kurrâ Salih Efendi (ö. 1205/1790) gibi kıraat âlimlerinden kırâat-i seb'â ve aşere tarikiyle kıraat icazeti alarak 1827/1836 yılları arasında reisü'l-kurrâlık görevini icra ettiği bilinen Abdullah b. Salih el-Eyyûbî (ö. 1252/1836), kıraat alanında Osmanlı döneminin önemli isimleri arasında yer almaktadır.¹⁰⁴ Tefsir, fıkıh ve nahiv ilimlerinde önemli şerh ve tercüme faaliyetlerinde bulunan Eyyûbî, kıraat ilmine dair *İkâzu'l-kurrâ*,¹⁰⁵ *Risâle fi kırâ'ati's-seb'â ve'l-aşera ve't-takrîb*¹⁰⁶ ve *Levâmi'u'l-bedr*¹⁰⁷ isimli eserleri kaleme almıştır.¹⁰⁸

Eyyûbî'nin meslekler dönemine yakın bir zaman diliminde yaşamış olması kıraat meslekleri çalışmalarında araştırmacıların kendisine başvuru yapmaktan bigâne kalamayacağı bir kaynak olarak kabul edilmesine vesile olmuştur.¹⁰⁹

18. ve 19. yüzyıllar kıraat ilminin Anadolu coğrafyasında iyi bir noktaya geldiği dönemdir. Özellikle İbnü'l-Cezerî sonrası müstakil bir disiplin hâline gelen tahrîrât çalışmaları, bu alanın önde gelen muharrirleri, Ali b. Süleyman el-Mansûrî (ö. 1134/1721), Yûsufendizâde (ö. 1167/1754) ve Mustafa el-İzmîrî (ö. 1154/1741) ile zirveye çıkmıştır. Tahrîrât çalışmalarında mezkûr isimlerin asli kaynaklara yaklaşımı (azîmet ve ruhsat ilkeleri) farklı olduğundan kıraat vecihleri hakkındaki değerlendirmeleri ve hükümleri de farklı olmuştur. Buna binaen her bir isim kendi adına bir ekol olarak telakki edilmiştir.¹¹⁰

Kıraat eğitiminde asli kaynak kabul edilen eserlerin ihtiva ettiği vecihlerin okunması

¹⁰² Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî* (Yazma Eserler, 6739), 14b, 15a.

¹⁰³ Sûfî, *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî* (Yazma Eserler, 6739), 6b, - 8b.

¹⁰⁴ Ali Turgut, "Abdullah Eyyûbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988); Mehmed Emin Efendi, *el-Âşâru'l-mecîdiyye fi menâkıbi'l-Hâlidîyye* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1314), 120; Ak-yüz, "Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar", 148.

¹⁰⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/380; Mehmet Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu* (İstanbul: Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yayınları, 2003), 321.

¹⁰⁶ Alemdar, "Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin *Risale fi Kırâati's-Seb'â ve'l-Aşera ve't-Takrîb* Adlı Eseri", 23-80.

¹⁰⁷ İmam Şâtîbî'nin Kur'an-ı Kerim âyetlerinin adedi hakkındaki *Nâzîmetü'z-zehr* adlı manzum eserine şerh olarak yazılmıştır. (İstanbul: Süleymaniye, İbrahim Efendi, 27); Turgut, "Abdullah Eyyûbî", 1/103.

¹⁰⁸ Mehmed Emin Efendi, *Zuhrü'l-erîb* (İbrahim Efendi, 11), 4b; Turgut, "Abdullah Eyyûbî", 1/102, 103.

¹⁰⁹ Kıraat alanında Abdullah el-Eyyûbî'ye dair yapılan çalışmalar şunlardır: Kübra Bülbül, XIX. Yüzyıl Osmanlı Reîsülkurrâlarından Abdullah Eyyûbî ve Kıraat İlmi Ders Notları (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Yonis İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî'nin Hayatı ve Eserleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/29 (2014), 107-128; Yusuf Alemdar, "Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin *Risale fi Kırâati's-Seb'â ve'l-Aşera ve't-Takrîb* Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/4 (2017), 23-80.

¹¹⁰ Mustafa Atilla Akdemir, "Kıraat ilminde Tahrîrât Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Aralık 2018), 102-106.

esnasında yukarıda zikri geçen âlimlerin değerlendirmeleri (tahrîrât) dikkate alınmıştır. Her bir okuyucunun hangi ekolün tercihin benimsediye (aḥz) onu takip etmesi tavsiye edilerek bu tercihlerin birbirine karıştırılmamasının (taḥlîl) gerekliliği vurgulanmıştır. Abdullah el-Eyyûbî de bu hassasiyeti gözeterek döneminde okutulan üç ekolün (Mansûrî, İtilâf ve İzmîrî) tercihlerinin (tarik) birbirine karışmasının önüne geçmek ve okuyucunun her bir ekolün yöntemini ve tercihin bilmesi amacına matuf olarak *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-aşera*¹¹¹ adlı eserini kaleme aldığını belirtmektedir.¹¹²

Tahrîrât ekollerinin tercihlerine yer veren eserler incelendiğinde tek bir ekolün görüşlerine odaklanan çalışmaların yanı sıra, birden fazla ekolün (meslek) ortak ve farklı yönlerini karşılaştıran çalışmaların da olduğu görülmektedir. *el-Mîzân* adlı eser de kendine has üslûbu ve yöntemiyle tahrîrât ekolleri arasındaki farkları ortaya koyan çalışmaların ilk örneklerinden biridir.

Eserin en dikkat çekici ve özgün yönlerinden biri, Takrîb tariki bağlamında Ali el-Mansûrî'nin *Tahrîru't-turuk*'u, Yusufefendizâde'nin *el-İtilâf fi vücûhi'l-ihtilâf* ve İzmîrî'nin *Bedâi'u'l-burhân*'ı esas alınarak söz konusu tahrîrât ekollerinin tercihlerini karşılaştırmalı olarak ele alınmasıdır.¹¹³ Eyyûbî, her bir kıraat vechinin hangi tarikler aracılığıyla aktarıldığını ve varsa bu ekollerin arasındaki farklılıkları mezkûr kaynaklardan alıntıylaarak göstermektedir.¹¹⁴ Müellif, her ne kadar genelde mezkûr üç ekol arasında karşılaştırma yapsa da bazı ayet ya da secâvendlerde bu ekolleri müstakil olarak da ele almıştır.¹¹⁵ Eyyûbî'nin bu eseri incelendiğinde metodolojik bakımdan şu bulgulara ulaşılmıştır:

Genelde takrîb tarikine göre ele alınmış olsa da kimi zaman aynı ayetin seb'a ve aşere tarikine göre olan vecihleri de zikredilmektedir. Eserde sadece *uşûlü'l-kırâ'ât* ele alınarak *ferşü'l-hurûf*a yer verilmemiştir.¹¹⁶

Eserde hem tablolar hem de şematik (vücûhât) anlatım yöntemi kullanılmıştır. Her bir rivayet ve tarikin usulü ayrı ayrı (infirâd tariki) ele alınmıştır. Bu yönüyle eser bir kavâid olarak da kabul edilebilir. Ancak kimi zaman bir ayet ya da secâvendde oluşan *mîzan*larda birden fazla ravi ya da tarikin usulü bir arada (indirâc tariki) gösterilmiştir.¹¹⁷

Her bir ravinin toplamda kaç tarikten aktarıldığı ifade edilmekle birlikte ravilerden sonraki halkanın (tarik) kaç tarik üzerinden aktarıldığı da belirtilmektedir. Örneğin sırasıyla Verş rivayeti toplamda 61 tarik, Ezrak tariki 35 tarik, Nehhâs tariki 19, İbn Seyf 16 tarikten

¹¹¹ Söz konusu eser *Şerhu Mîzânü'l-kurrâ'i'l-aşera* ve *el-Mîzân* olarak da bilinmektedir. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî", 118, 119.

¹¹² Eyyûbî, *el-Mîzân* (İbrahim Efendi, 9), 1; a.mlf., *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 4a; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 1.

¹¹³ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 7a, 8b.

¹¹⁴ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 7, 12, 23.

¹¹⁵ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 84; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 23.

¹¹⁶ Eyyûbî, *el-Mîzân* (İbrahim Efendi, 9), 13; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 6.

¹¹⁷ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 40.

aktarılmaktadır. İsbehânî tariki 26, Hibetullâh 22, Mutavvî'î dört tarikten aktarılmaktadır.¹¹⁸

Eserde, kıraat literatüründe kullanımına sıklıkla rastlanan kırâat-i aşere tarikinın imam ve ravilerini temsil eden rumuzların dışında¹¹⁹ Kâlun rivayetinin Ebû Neşîrî tarikinın şîn (ش), Hulvânî tarikinın hâ (ح) harfiyle remzedilmesi gibi tarikler için de rumuzlar kullanılmaktadır.¹²⁰ Ayrıca Ali el-Mansûrî, mîm (م), Yusufefendizâde, fâ (ف) ve Mustafa el-İzmîrî râ (ر) harfiyle remzedilmektedir.¹²¹ Benzer şekilde *imâle* için lâm (ل), beyne (*taqlîl*) için bâ (ب), fetih (*taḥkîk*) için fâ (ف) ve *tefḥîm* için hâ (ح) harfinin kullanılması gibi bazı usul kaideleri de rumuzlarla ifade edilmektedir.¹²² Hem merâtib-i erbaa hem de mertebeteyn tariklerinin uygulama alanı bulduğu eserde,¹²³ kelimelerin vakıf ve vasıl hâllerinde hangi vecihlerin uygulanacağı da belirtilmektedir.¹²⁴

İncelenen ayetlerdeki vecihlerin bazen hem İstanbul hem de Mısır tariki uygulamaları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Eserde her ne kadar Anadolu'da ortaya çıkan kıraat mesleklerinden biri olan İtilâf mesleğinin ve Ali el-Mansûrî'nin tercihlerine yer veriliyorsa da Şeyh Ataullah ve Mutkin mesleklerinin tercihlerine doğrudan değinilmemektedir.¹²⁵

el-Mîzân isimli eserin Sûfî mesleğinin kaynakları arasında sayılması hususu iki nokta da değerlendirilebilir.¹²⁶ Birincisi, *el-Mîzân*, İtilâf mesleği ve İzmîrî'nin tercihlerine yer vermektedir. Sûfî mesleğinin de çoğunlukla bu ekollerle uyumlu tercihleri bulunduğu kabul edildiğinde, dolaylı olarak bu eserin Sûfî mesleğinin kaynakları arasında sayılması mümkündür. İkincisi ise bu eserin yazma nüshaları arasındaki farklılıklardır. Eserin bilinen dört nüshası bulunmaktadır. Ancak biz sadece üç nüshaya ulaşabildiğimizden değerlendirmelerimizi bu nüshalar üzerinden yapacağız.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yazma Eserler Kütüphanesi Hafız Ali Üsküdarlı Koleksiyonu 31 no'ya kayıtlı nüsha, Mustafa b. Ali el-Ankaravî tarafından 1285/1869 senesinde istinsah edilmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu 9 no'da kayıtlı nüsha, Tophaneli Duhânizâde Mehmed b. Mustafa (ö. 1296/1879)¹²⁷ tarafından 1284/1868 yılında istinsah edilmiştir. 99 varak olan bu nüsha, müstensihnin ifadesiyle müellifin oğlu Mehmed Emin Efendi'nin nüshası ile karşılaştırılarak çoğaltılmıştır.

¹¹⁸ Eyyûbî, *el-Mîzân* (İbrahim Efendi, 9), 6, 17; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 8; a.mlf., *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 17.

¹¹⁹ Kıraat ve imam ve ravilerinin rumuzları için bk. Abdulhamit Birişik, "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002).

¹²⁰ Eyyûbî, *el-Mîzân* (İbrahim Efendi, 9), 55; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 29; a.mlf., *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 58.

¹²¹ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 1; a.mlf., *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 4a.

¹²² Eyyûbî, *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 81; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 14.

¹²³ Eyyûbî, *el-Mîzân* (İbrahim Efendi, 9), 13.

¹²⁴ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 18.

¹²⁵ Eyyûbî, *el-Mîzân* (Ali Üsküdarlı, 31), 40; a.mlf., *el-Mîzân* (Yazma Eserler, 1032), 21.

¹²⁶ Bu eserin bir nüshası da Kütaḥya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 45 Ze 15/2 no'ya kayıtlıdır. Bülbül, XIX. Yüzyıl Osmanlı Reîsülkurrârlarından Abdullah Eyyûbî, 20.

¹²⁷ Mehmed b. Mustafa için bk. Akyüz, *Osmanlı Kurrârları*, 116, 117.

İBB Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler Koleksiyonu 001032/01'de yer alan nüsha, Ali Zühdi b. Ahmed Hilmi el-Ankaravî tarafından 1302/1885 senesinde istinsah edilmiştir.

Abdullah el-Eyyûbî'nin *el-Mîzân*'ının asıl metinlerinde, Sûfî mesleğinin tercihlerine yer verilmemiştir. Ancak Marmara nüshasına, müstensih Mustafa b. Ali el-Ankaravî tarafından Sûfî mesleğinin tercihleri ilave edilmiştir. Ankaravî, bu ilavelerin kendisine ait olduğunu açıkça belirtmediğinden, ilk bakışta bu ilavelerin eserin aslından olduğu zannedilmektedir. Ancak bu ilaveler eserin aslından değildir. Zira bu ilaveler, Süleymaniye ve Atatürk Kitaplığı nüshalarında bulunmamaktadır. Ayrıca eserdeki yazım stilleri ve kalem rengi gibi fiziksel özelliklerdeki bariz farklılıklar da *el-Mîzân*'ın asıl metni ile haşiyelerin birbirinden ayrı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Eyyûbî'nin *el-Mîzân* adlı eseri, yukarıda da belirtildiği gibi, îtilâf mesleğiyle ittifak edilen hususlarda Sûfî mesleği için bir kaynak değeri taşıırken, doğrudan Sûfî mesleğinin tercihlerini içermediğinden, bu mesleğin kaynakları arasında sayılmayabilir. Ankaravî'nin ilaveleri müstakil olarak değerlendirildiğinde ise Sûfî mesleğinin bir kaynağı olarak kabul edilebilir.¹²⁸

2.2.3. Muhtelif Kavâid Defterleri

İstanbul tariki Sufi mesleğinin tercihleriyle örtüşen ve yukarıda bazı örnekleri detaylıca incelenen kavâid defterlerinden bazıları şunlardır: *Risâle fî tecvîd ve'l-kırâ'ât*,¹²⁹ *Vücûhu't-takrîb*,¹³⁰ *Takrîb Kavâ'id* ve *Hatim Tertîbi*,¹³¹ *Risâle tete'alleku bi cem'i'l-vücûh fî ba'di'l-âyat min şarîki's-Şâtıbiyye*,¹³² *Beyânü cem'i şarîki'l-merâtib*,¹³³ *Takrîb Kavâ'id*,¹³⁴ *Aşere Kavâ'id Defteri* ve *Takrîb Kavâ'id Defteri*,¹³⁵ *Qırâ'at-i 'Aşere Kâideleri*.¹³⁶

Kavâid defterlerin içeriklerinin incelenmesi sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır:

Erken dönemlerde hazırlanan kavâid defterleri, İstanbul tariki bağlamında kaleme alınırken, sonraki dönemlerde hazırlanan defterler ise müstakil olarak Sûfî mesleğinin tercihlerine yer vermektedir. Aşere tariki ile takrîb tariki birbirinden bağımsız olarak incelenerek çoğunlukla *uşûlü'l-kırâ'ât* konularına odaklanılmış ve *ferşü'l-hurûfa* yer verilmemiştir. Eserler genel olarak kaideler üzerinden bölümlere ayrılarak başlıklandırılmış olsa da bazı eserlerde imam veya ravilerin usulleri müstakil başlıklar hâlinde incelenmiştir. Farklı kıraat usullerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi hususunda her iki yöntemin de verimli olduğu müşahade edilmiştir.

Mesleklerin takdim ve tehir hususundaki tercihleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmış,

¹²⁸ Ankaravî, bu makalenin kürrâseler başlığı altında yer verilen *el-Edâ mine'l-mertebe'teyn 'alâ şarîki'l-İslâmbul* adlı eserini de Sûfî mesleğinin tercihlerini doğrultusunda kaleme almıştır.

¹²⁹ *Risâle fî tecvîd ve'l-kırâ'ât* başlıklı mecmûa içerisinde bulunan kavâid defterinin yazarı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu defteri oluşturan kişi Ürgüp'lü Hacı Hasan Efendi (ö. 12/18. asır) isimli bir zattan nakilde bulunmaktadır. Bu zatın ise bilinen dört talebesi vardır. Bunlar; Muhammed Göçmenî, Ali b. İbrahim Niksarî, Hüseyin Borî ve Denizlili Musa'dır. Müellif, ayrıca kavâid defterinde hocasının Kur'an-ı Kerim ve kıraat öğretimi hakkındaki vasiyetine de yer vermiştir. Defterin içeriği incelendiğinde, İstanbul veya Mısır tarikinden birine ait olduğu yönünde kesin bir ifade bulunmamakla birlikte, özellikle vecihlerin takdim-tehiri

meselelerin daha anlaşılır hâle getirilmesi amacıyla şemalarla gösterilmiştir. Ancak söz konusu kavâidlerde tercih sebeplerine dair malumat bulunmamaktadır.

Defterlerde, merâtib-i erbaa tariki ve mertebeteyn tariki ayrı ayrı ele alınmıştır. Defterlerin form ve şekil bakımından belirli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Eski tarihli (meslekler döneminden hemen sonra) defterlerde belirli bir düzensizlik görülürken zaman içerisinde söz konusu çalışmaların daha düzenli (sistematik) bir şekilde yapılandırıldığı müşahade edilmektedir.

Sonuç

Sahih kıraatleri muhtevi aslî kıraat kaynakları üzerine yapılan araştırma ve inceleme (tahrîrât) çalışmalarının Anadolu'daki iz düşümü olan meslek, bu kaynakların incelenmesi hususunda belli ilkelere sahip yaklaşımlar belirleyip ihtilaflı olarak aktarılan vecihlerin bu esaslara dayanarak alınması ya da terkedilmesi veya sıhhati tespit edilen bütün vecihlerin alınıp ilgili vecihler arasında sıralama (takdim ve tehir) konusunda varılan hükümlerin bir arada okutulduğu tedrisat yöntemidir.

İstanbul reisü'l-kurrâlarından eş-Şeyh Ahmed es-Sûfî el-Kastamonî'ye nispet edilen Sûfî mesleğinin, bir tahrîrât ekolü olarak ortaya çıktığı dönemden itibaren kıraat medreseleri çevresinde rağbet gördüğü ve kıraat eğitiminde hâlen okutulmakta olduğu görülmektedir. Literatürde bu mesleğe ait olduğu belirtilen temel bir eserin bulunmamasına karşın, bu mesleğe ait tercihlerin sözlü gelenek (edâ) ve yazılı metinler (nas) aracılığıyla korunduğu müşahade edilmektedir.

Sûfî mesleğinin hem azîmet hem de ruhsat olarak adlandırılan tahrîrât yöntemlerini kullanan usullerin kaynaklarına itibar etmesi, diğer mesleklerle ortak tercihlere sahip

gibi hususlar ile Yusufendizâde'den yapılan nakiller dikkate alındığında defterin İstanbul tariki çerçevesinde hazırlandığı yönünde güçlü bir ihtimal sunmaktadır. *Risâle fi't-tecvîd ve'l-kırâ'ât* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 6484), 8b-13b; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 110, 271, 272.

¹³⁰ *Vücûhu't-takrîb* (Yazma Eserler, 3251), 109b-129b.

¹³¹ Ali Rıza Efendi, *Takrîb Kavâ'id* ve *Hatim Tertibi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Ali Rıza Haksess, HS0839).

¹³² *Risâle tete'alleku bi cem'i'l-vücûh fi ba'di'l-âyât min tariki's-Şâtibiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Erzincan, 153/4), 89b-103b.

¹³³ İbrahim b. Abdullah'a (ö. 1244/1828) ait olduğu belirtilen bu eser *Risâle fi'l-kırâ'ât* adlı mecmûanın 54a-77b varakları arasında bulunmakla birlikte kütüphanelerde pekçok nüshası bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bk. İbrahim b. Abdullah, *Beyânü cem'i tariki'l-merâtib* (Süleymaniye, Denizli, 414); Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 111.

¹³⁴ Tütüncüzâde Hüseyin Hüsnü, *Takrîb Kavâ'id* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, US0049), 1b-51a; Hüseyin Hüsnü için bk. Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 162.

¹³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Diyanet Akademisi Rize Müftü Yusuf Karalı Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde kıraat öğretim görevlisi olarak görev yapan Fakri Özcan'a ait *'Aşere Kavâ'id Defteri* ve *Takrîb Kavâ'id Defteri* isimli eserler Sûfî mesleğinin son dönem temsilcilerinden Abdurrahman Gürses Efendi'nin hocası Hasan Fehmi Efendi'nin kavâid defterinden alıntılanarak oluşturulmuştur. Fakri Özcan, *Aşere Kavâ'id* (Rize: y.y. 2013).

¹³⁶ Abdullah Boz, *Kırâât-i Aşere Kaideleri (İstanbul Tariki)* (İstanbul: Şifa Yayınları, 2020).

olduğu durumlarda, diğer mesleklerin temel eserlerinin Sûfî mesleğinin tercihlerini ve tercih yöntemini belirlemede kaynak teşkil edebileceğini ortaya koymaktadır.

Tarik ve mesleklerin tercihlerini içeren kürrâse ve kavâid defterleri, zaman içinde gelişim göstermiştir. Başlangıçta belirli bir düzen ve form içinde olmayan bu eserler, sonraki dönemlerde daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur. İncelenen kürrâse ve kavâid defterleri genellikle İstanbul tariki doğrultusunda hazırlanmış olmakla birlikte, bazılarının Sûfî mesleğine göre düzenlendiği görülmektedir. Ancak, Sûfî mesleğinin tercihlerine yer veren bu eserlerde, tercih sebeplerine dair detaylı bilgi bulunmamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu'nda *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî* adıyla kayıtlı üç eserin, fiziki dezenformasyon nedeniyle ayrı eserler olarak algılanmaması gerekmektedir. Bu eserlerin, tek bir çalışmanın farklı bölümleri olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, yapılan incelemeler sonucunda bu eserlerin Ahmed es-Sûfî'ye atfedilmesinin doğru olmadığı tespit edilmiştir.

19. yüzyılda yaşayan Abdullah el-Eyyûbî'nin *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-aşera* adlı eseri, İstanbul tarikinden İtilâf mesleğinin tercihlerini içermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, Sûfî mesleğinin İtilâf mesleğiyle ittifak ettiği noktalarda Sûfî mesleği için de kaynak olarak değerlendirilebilir. *el-Mîzân* isimli eser üzerine Mustafa b. Ali el-Ankaravî tarafından yapılan hâşiye çalışmasında Sûfî mesleğinin tercihlerinin belirtildiği görülmektedir. Dolayısıyla, müstakil olarak bu hâşiye, Sûfî mesleğinin kaynakları arasında sayılabilir.

Sonuç olarak, incelenen kürrâseler ve kavâid defterlerinin İstanbul tariki Sûfî mesleğinin tercihlerinin belirlenmesi ve diğer mesleklerin tercihleriyle mukayese imkânı sağlaması bakımından güvenilir (mutemet), önemli birer kaynak değerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu eserler, Osmanlı dönemi kıraat eğitimi üzerine yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlayabilir.

Kaynakça

- Ahmed es-Sûfî Efendi. *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 6739.
- Ahmed es-Sûfî Efendi. *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 7251.
- Ahmed es-Sûfî Efendi. *Meslek-i Şeyh Ahmed es-Şûfî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 7349.
- Akakuş, Recep. “Kıraat İlminde İcazet Geleneği, Reisü'l-kurrâ Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”. *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi: Uluslararası Kıraat Sempozyumu*. 501-543. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Akbal, Talip. *Şuveru't-takrîb*. İstanbul: y.y. 2017.
- Akbal, Talip. *Takrîb Kıra'atinde Kırmızı Mecmû'a'da Taşhîh Edilen Yerlerden Ba'dıları*. İstanbul: y.y. 2017.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Akdemir, Mustafa Atilla. “Kıraat İlminde Tahrîrât Meselesi”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Aralık 2018), 83-112.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kurrâları*. İstanbul: Rabbani Yayınları, 2021.
- Akyüz, Abdullah. “Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar”. *Usul İslam Araştırmaları* 36/36 (Kasım 2021), 133-162.
- Alemdar, Yusuf. “Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin *Risale fî Kırrâti's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb* Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/4 (2017), 23-80.
- Ali Rıza Efendi. *Muhtaşarâtu'l-aşera*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, 860.
- Ali Rıza Efendi. *Takrîb Kavâ'idî ve Hatim Tertîbî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Ali Rıza Hakses, HS0839.
- Ankaravî, Ali Zühdi. *el-Edâ mine'l-mertebeteyn 'alâ tarîkı'l-İslâmbul*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 007423.
- Ayan, Hidayet. “Sûfî Mesleği'nin Teşekkülü ve Sûfî ile İ'tilâf Mesleklerinin İhtilaf Ettikleri Tercih Örneklerine Dair Bir İnceleme”. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Ekim 2024), 232-251.
- Bırışık, Abdulhamit. “Kıraat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 25/425-432. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Bostan, Osman. *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2022.
- Bostan, Osman. "En-Neşr Merkezli Çalışmalar (Tahrîrât Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Haziran 2022), 207-234.
- Boz, Abdullah. *Kırâât-i Aşere Kaideleri (İstanbul Tariki)*. İstanbul: Şifa Yayınları, 2020.
- Bülbül, Kübra XIX. *Yüzyıl Osmanlı Reîsülkurrâlarından Abdullah Eyyûbî ve Kıraat İlmi Ders Notları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çetin, Nuran. *Eyüp Tekkeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Çollak, Fatih. *Reisü'l-kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001.
- Dağıstanî, Ömer Ziyaeddin. *et-Teshîlâtü'l-‘aîre fi'l-kırâ’âtî'l-‘aşera*. Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar, 10150.
- Demirci, Naci. *Abdurrahman Gürses'in Kırâat İlmindeki Yeri*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013.
- Duhânîzâde, Mehmed b. Mustafa. *Mecmû'a fi'l-kırâ'ât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 864.
- Efendioğlu, Mehmet. *Abdullah Eyyûbî*. İstanbul: Eyüpsultan Belediyesi Kültür Yayınları, 2003.
- Eğinî, Mehmed Hulusi. *Esâmî-i Kurrâ Defteri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, 6545.
- Eğinî, Mehmed Hulusî. *el-Mecmû'a 'alâ kırâ'âtî't-takrîb*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0052.
- Eğinî, Muhammed Hulusî. *Mecmû'atü't-takrîb*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, 52.
- Erbîlî, Muhammed Emin b. Molla Rasûl. *Kitâbün fi'l-Kırâ'ât-i seb'a ve'l-‘aşera ve't-takrîb ve tarikay Mısır ve İslâmbul*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 7940.
- Eyyûbî, Abdullah b. Salih. *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-‘aşera*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 9.
- Eyyûbî, Abdullah b. Salih. *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-‘aşera*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Hafız Ali Üsküdarlı, 31.
- Eyyûbî, Abdullah b. Salih. *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-‘aşera*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı Yazma Eserler, 1032.
- Eyyûbî, Abdullah b. Salih. *Mîzânü'l-kurrâ'i'l-‘aşera*. Kütahya: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, 45 Ze 15/2.
- Gökdemir, Ahmet. "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel

- Eserleri”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (Haziran 2019), 91-123.
- Gökdemir, Ahmet. “Osmanlı’nın Kayıp İki Tariki: Kabâkîbî ve Mâhir Tarikleri”. *Usul İslam Araştırmaları* 32/32 (Ekim 2019), 165-182.
- Hafız İsmail Efendi. *Takrîb Mecmû‘ası*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0039.
- Haskan, Mehmet Mermi. *Eyüp Sultan Tarihi*. İstanbul: Prestij Yayınları, 1996.
- Hıfzî, Muhammed Arif. *el-Mecmâ‘ fi’l-kırâ‘âtî’l-erba‘a*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, 57.
- Hıfzî, Muhammed Arif. *Muğni’l-kurrâ fi şerhi Muhtârul-ıkrâ*. thk. Ömer Türkmen. Kerkük: Daru İbn Hazm, 2022.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi. “Ravdatü’l-kurrâ”. *Cerîde-i Süfyan Mecmû‘ası* 3/66 (ts.).
- İbrahim b. Abdullah. *Beyânü cem‘i tarîki’l-merâtib*. İstanbul: Süleymaniye, Denizli, 414.
- İnanç, Yonis. “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî’nin Hayatı ve Eserleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/29 (2014), 107-128.
- İstanbulî, Muhammed b. Ahmed. *Risâle fi’l-kırâ‘ât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Darulmesnevi, 34.
- Jasime, Orhan. *Molla Muhammed Emin Efendizâde’nin Lâhika li’ş-Şârihi’l-Bâisi’l-Fakir fi İzahî Bâbi’l-İdğâmi’l-Kebir*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kitâbü’l-Kırâ‘e*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 655.
- Mansûrî, Ali. *Tertîbü’l-kırâ‘ât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 36.
- Manzûme fi ba‘di’l-kelamati’l-müte‘allika bi ‘ilmi’l-kırâ‘ât fi’l-Kur‘ân-ı Kerîm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 07939.
- Maşalı, Mehmet Emin. “Kur’an Kıraatinde ve Kitabesinde Türkiye’nin Durumu”. *mushaflari-inceleme.diyanet.gov.tr*. Erişim 19 Mart 2025. <https://mushaflariinceleme.diyanet.gov.tr/Detay/85/ilmi-makaleler>
- Mecmû‘atü ‘ilmi’l-kırâ‘ât mine’t-takrîb min tarîki Ahmed es-Şûfi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0038.
- Mecmû‘atü’l-kırâ‘ât mine’l-‘aşera ve’t-takrîb*. İstanbul: Süleymaniye, Kasidecizâde, 690.
- Misvâkizâde, Mehmed Emin b. Mehmed. *Mecmû‘atü kırâ‘ât ‘ale’t-takrîb ve’l-‘aşera*. İstanbul: Süleymaniye, Darulmesnevi, 35.
- Molla Muhammed Emin Efendi. *‘Umdetü’l-hullân fi idâhi Zübdetü’l-‘irfân*. İstanbul: Karahisarizâde Sahaf Esad Matbaası, 1287.
- Molla Muhammed Emin Efendi. *el-Âşâru’l-mecîdiyye fi menâkıbi’l-Hâlidîyye*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1314.

Molla Muhammed Emin Efendi, *Zuḥru'l-erîb fî îdâhîl-cem'î bi't-takrîb*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 11.

Muḥtaşarâtü't-takrîb. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Rıza Haksas, HS0013.

Na'îmî, Muhammed b. Mustafa Kettânizâde. *Mutkînü'r-rivâye fî 'ulûmi'l-kırâ'âtî li'd-dirâye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 21.

Öge, Ali - Tugantay, Mustafa. "Tahrîrât İlmine Katkısı Bağlamında Ali el-Mansûrî ve *Tahrîru't-turuk* Adlı Eseri". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49 (Bahar 2020), 33-63.

Ömer Lütfî b. Hasan. *Aşere-Takrîb Kılavuzu*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Başlıklar, 16.

Öngören, Reşat. "Molla Mehmed Emin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/258-259. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Özcan, Fakri. 'Aşere Kavâ'idî. Rize: y.y. 2013.

Paluvî, Hâmid b. Abdulfettâh. *Zübdetü'l-'irfân fî vücûhi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Atilla Akdemir. Dubai: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur'ânî'l-Kerim, 2020.

Risâle fî 'ilmi'l-vücûh, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Darulmesnevi, 36.

Risâle fî't-tecvîd ve'l-kırâ'ât. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 6484.

Risâle tete'alleku bi cem'î'l-vücûh fî ba'di'l-âyet min tîrîki's-Şâtibiyye. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Erzincan, 153.

Serter Gökçek, Zehra. "İstanbul'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Osmanlı Tekkesi: Maktûl Mustafa Paşa Tekkesi". *Mavi Atlas 11/Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı* (Eylül 2023), 1-11.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Sütşurup, İhsan. "İbnü'l-Kabâkîbî ve Kırâat İlmine Katkıları". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2019), 125-142.

Süveyd, Eymen Rüşdî. *es-Selâsilü'z-zehebiyye bi'l-esânîdi'n-Neşriyye min şuyûhî ilâ ḥaḍrati'n-Nebeviyye*. Cidde: Dâru Nuru'l-mektebât, 2007.

Şahin, Ali. *el-Münezzel fî'l-kırâ'âtî'l-âşr min tîrîkayî't-Teyisr ve't-Taḥbîr*. Isparta: Hayrat Neşriyat, 2016.

Şahin, Ali. *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye fî'l-kırâ'âtî'l-âşr (Aşere Sûreti)*. İstanbul: y.y. ts.

Şahin, Ali. *el-Vücûhâtü'l-Kur'âniyye fî'l-kırâ'âtî'l-âşr (Takrîb Sûreti)*. İstanbul: y.y. ts.

Tagrîd bnt. Ebû Bekir. *Zuḥru'l-erîb fî îdâhî'l-cem'î bi't-takrîb*. Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Da'vet ve Temel İslam Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Tahir, Bursalı Mehmet. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.

Takrîb Kıra'ât Sûretleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Hafız Ali Üsküdarlı, US0040.

Takrîb Mecmû'ası. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Suna ve İnan Kırarç Vakfı Yazmalar, SR000363.

Tütüncüzâde, Hüseyin Hüsnü. *Takrîb Kavâ'idî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Ali Üsküdarlı, US0049.

Turgut, Ali. "Abdullah Eyyûb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/102-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Üren, Halil İbrahim. *Molla Muhammed Emin Efendi ve 'Umdetü'l-hullân fî izâhi Zübdetü'l-'irfân Adlı Eserin Kıraat İlmindeki Yeri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Üsküdârî, Hasan Fehmi. *İcâzet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, 53.

Vücûhu't-takrîb. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 3251.

Yûsuf Efendizâde, Abdullah Hilmi. *el-İtilâf fî vücûhi'l-ihtilâf*. thk. Ali Öge - Halil İbrahim Üren. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.

Yüksek, Muhammed İsa. *İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kıraat Yazmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

The Şûfî Method as a Taḥrîrât School: An Examination Based on Original Sources

Extended Summary

The authentic recitations (*qirā'āt*) of the Holy Qur'ān were initially transmitted through oral tradition. Subsequently, from the 4th century AH onwards, the transmission began to occur via written texts authored by individuals recognized as authorities in both knowledge and ethics within the Islamic society.

These foundational sources, which garnered widespread acceptance (*talaqqī bi'l-qabūl*), such as Abū Amr al-Dānī's *al-Taysīr*, Qāsim b. Firrūh al-Shāṭibī's *Ḥirz al-amānī* and Ibn al-Jazarī's *al-Nashr* were subjected to in-depth examination and evaluation in later periods concerning their content and diverse methodologies. This scholarly process, termed *taḥrîrât* within the discipline of *qirā'āt*, evolved within the distinct methodological frameworks established by *qirā'āt* scholars, thereby laying the groundwork for the emergence of various *taḥrîrât* methods or schools (*maslak*).

As a result of *taḥrîrât* studies on the content of these works, which are considered to be the basic sources of the science of qiraat, in the period from the beginning of the 18th century to the 19th century, in the Anatolian geography, in the Istanbul school, the *İtilāf* and *Şûfî* professions emerged, and in the Egyptian school, the Mutqin and Shaykh 'Aṭā' Allāh *maslaks* emerged.

The Şûfî *maslak*, in academic inquiries concerning the history and schools of *qirā'āt*, has predominantly been analyzed through a historical lens. Nevertheless, recent scholarly investigations increasingly emphasize its status as an autonomous *taḥrîrât* school. It is pertinent to note, however, that these analyses often provide a limited treatment of the *uṣûl al-qirā'āt* and *farṣ al-ḥurûf* preferences of the Şûfî *maslak*, frequently relying on illustrative examples rather than comprehensive expositions. The absence of a primary textual source that systematically compiles all the *uṣûl* and *farṣ al-ḥurûf* choices of the Şûfî *maslak*, coupled with the fact that these preferences were predominantly transmitted through oral tradition, significantly complicates the task of achieving a thorough and exhaustive determination of the *maslak*'s specific selections and methodologies.

The Şûfî *maslak* attributed to Ra'īs al-qurrā Ahmed es-Sûfî (Aḥmad al-Şûfî) Efendi has become evident as a unique school of *taḥrîrât* within the Istanbul and Egyptian *tarik*s. The general method of the *taḥrîrât* schools is based on the principles of *licence* and *azîmet*. While the principle of *licence* is based on complete adherence to the primary sources, the principle of *azîmet* subjects the content of these sources to evaluation. The Şûfî profession, on the other hand, exhibits an original approach by blending these two methods and adopts a methodology that includes both adhering to the basic sources and evaluating them, and combining some *qiraat wajihs* by relying on sources containing preferences determined by different methods.

The preferences that emerged because of the different approaches of *taḥrîrât* (*maslak*) scholars to the source works were brought together in independent works, and the basic

sources of the relevant maslak were formed. Through these works, the preferences in question were taught in educational programs, passed on to the next generations, and the opportunity to compare with other professions and schools was provided. However, the absence of independent work that includes the preferences of the Şūfī maslak makes it difficult to determine these preferences and eliminates most of the mentioned possibilities.

In the context of the reasons and methods of the preferences of the Şūfī maslak in matters of agreement between the recitation professions, the works known as the fundamental works of the maslaks of *İtilāf*, Mutqin, and Sheikh ‘Aṭā’ Allāh can also be indirectly evaluated as the sources of this maslak.

The preferences of the Şūfī maslak were generally transmitted verbally (orally). However, written records of these preferences can also be found in the notes (qawā'id notebooks) and schematic notebooks (sūret) kept during training.

There are many works in libraries in our country, especially after the 18th century, which were used as auxiliary sources in recitation education. These works are important in terms of reflecting the understanding of recitation and developments in education of the period. In the scope of this study, educational materials (kurrāse/sūret, qawā'id notebooks, and lecture notes) that included the original preferences of the Şūfī maslak were identified in the comprehensive research carried out in various manuscript libraries, private libraries, and internet databases. Reliable (trusted) suret and qawā'id notebooks written in the recent period also have the potential to provide comprehensive data on the preferences of the Şūfī maslak. The qawā'id notebooks, which consist of notes taken during the lessons in qiraat education, are important in terms of understanding the approaches of the qiraat maslaks by determining their unique preferences and revealing the relationship of one maslak with other maslaks and schools.

Hāmid b. ‘Abd al-Fattāh al-Paluwī *Zubdat al-‘irfān* and *‘Umda al-hullān*, which Meḥmed Emīn Efendi wrote as a commentary to this work, *Zuḥru al-arīb fī idāhi al-jam‘i bi al-taqrīb* and *Lāhiqa li al-shārihi al-bā‘isi al-faqr fī idāhi bābi al-idgāmi al-kabir* by the same author in the taqrīb tradition, as well as Omar Luṭfi b. Ḥasan *‘Ashara-Taqrīb Kılavuzu* and ‘Alī Shāhin *al-Munazzel* are also important in terms of containing the preferences of the Şūfī maslak.

Dukhānizāde Meḥmed Efendi *Majmū‘a fī al-qirā’āt*, *Taqrīb Qirā’āt Şūretleri* which are thought to belong to ‘Umar b. Khalīl al-Boluvī student, *Taqrīb Mecmū‘ası* by Ḥāfiẓ İsmā‘il Efendi and the *Kırmızı Mecmū‘a* by Ḥāfiẓ Khālīd a students of Ḥusayn Şabrī al-Ispartavī, ‘Alī Rızā Efendi *Mukhtaşarātu’l-‘ashara*, ‘Alī Zühdi al-Ankarawī *al-Adā mine al-mertabatayn*, Muḥammad Emīn Mullā Rasūl al-Kurdī al-Arbilī *Kitābun fī al-qirā’āt al-sab‘a wa’l-‘ashara wa al-taqrīb wa ṭariqay Mişir wa Islambul*, the *Mecmū‘a al-‘ilm al-qirā’āt* and the *Mecmū‘a of Taqrīb* with unknown authors, ‘Alī Shāhin *al-Wujūhāt al-Qur’āniyya* are important examples of sūrahs that contain the preferences of the Şūfī maslak.

In the Library of the Presidency of Religious Affairs, there are three works attributed to Aḥmad al-Şūfī with the title *Meslek-i Sheikh Aḥmad al-Şūfī*. The possibility that these works were written by Aḥmad al-Sūfī is weak, and it is thought that the expression Aḥmad al-Sūfī in the title indicates that the work is organized according to the Şūfī profession rather than

the name of the author.

‘Abd Allāh b. Şālih al-Ayyūbî *Mizān al-qurrā’i al-‘ashara* was written to prevent the confusion of the preferences of the three schools of tahrîrât (Manşūrî, İtilāf and İzmîrî). Although the work has common points in common with the Şūfî school in that it contains the preferences of the İtilāf maslak, it does not directly present the preferences of the Şūfî maslak. However, Muşţafā b. ‘Alî al-Ankarawî glosses on this work are of particular importance in terms of indicating the preferences of the Şūfî maslak.

Keywords

Qirā’at, Tahrîrât, Istanbul School, Maslak of Şūfî, Aḥmad al-Şūfî.